

“ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น”
ลำดับที่ 18

อินโด-แปซิฟิกในกระแสการเปลี่ยนแปลง :
ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นที่มีต่อยุทธศาสตร์
ของสหรัฐฯ และจีน และผลกระทบต่อไทย

“ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น” ลำดับที่ 18

อินโด-แปซิฟิกในกระแสการเปลี่ยนแปลง :
ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นที่มีต่อยุทธศาสตร์
ของสหรัฐฯ และจีน และผลกระทบต่อไทย

“ญี่ปุ่นอย่างที่เห็น” ลำดับที่ 18

อินโด-แปซิฟิกในกระแสการเปลี่ยนแปลง: ยุทธศาสตร์ FOIP ของ
ญี่ปุ่นที่มีต่อยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ และจีน และผลกระทบต่อไทย

ข้อมูลบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

นรุตม์ เจริญศรี.

ญี่ปุ่นอย่างที่เห็น ลำดับที่ 18 อินโด-แปซิฟิกในกระแสการเปลี่ยนแปลง :
ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นที่มีต่อยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯและจีน และ
ผลกระทบต่อไทย.-- กรุงเทพฯ : คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564.

116 หน้า.

1. ญี่ปุ่น -- ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับต่างประเทศ. I. ชื่อเรื่อง.

337.52

ISBN 978-616-488-166-2

ผู้เขียน นรุตม์ เจริญศรี

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2564

จำนวนพิมพ์ 300 เล่ม

จัดทำโดย โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch)
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โทรศัพท์ 02-221-2422 โทรสาร 02-221-2422
www.japanwatch.today

พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3557 โทรสาร 0-2218-3547
<http://www.cupress.chula.ac.th>
E-mail: cuprint@hotmail.com

คำนำ

โครงการสันติเมทรีไทย-ญี่ปุ่นสนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) เป็นชุดโครงการประสานงานที่ก่อตั้งขึ้นจากวิสัยทัศน์ว่าในบริบทโลกสมัยใหม่ ประเทศต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกี่ยวพันและส่งอิทธิพลต่อกันลึกซึ้งกว้างขวาง ดังนั้น การทำความรู้จักและเข้าใจประเทศอื่น ๆ จึงมีความสำคัญและจำเป็นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเพื่อนบ้านและมิตรประเทศสำคัญ ๆ เช่น ประเทศญี่ปุ่น

ญี่ปุ่นมีบทบาทและอิทธิพลต่อโลก ภูมิภาค และต่อประเทศไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนโครงสร้างภายในประเทศ หรือบทบาทพฤติกรรมแสดงออกของญี่ปุ่นส่งผลต่อไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งรวดเร็วรุนแรง และเป็นไปอย่างซ้ำ ๆ การทำความรู้จักและเข้าใจประเทศญี่ปุ่นจึงเป็นประโยชน์ทั้งในแงุ่มที่เกี่ยวข้อกับการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาประเทศ หรือกำหนดจุดยืนของประเทศต่อญี่ปุ่น และต่อประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และในแงุ่มของการมองมุมกลับ เปรียบเทียบทบทวนเพื่อเห็นภาพและเข้าใจประเทศไทยที่ชัดเจนมากขึ้นด้วยเช่นกัน

เอกสารชุด “ญี่ปุ่นอย่างที่เป็น” เป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตตามเป้าหมายของโครงการฯ เพื่อประมวลข้อมูลความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นเผยแพร่ในสังคมไทย โครงการฯ มีความคาดหวังว่าสังคมไทยจะได้รับประโยชน์จากเอกสารชุดนี้ตามสมควร

โครงการสันติเมทรีไทย-ญี่ปุ่น

สารบัญ

	หน้า
เกริ่นนำ	1
บทที่ 1 : นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นและ ยุทธศาสตร์ FOIP ในสมัยอาเบะ ชินโซะ	11
บทที่ 2 : FOIP ของญี่ปุ่นและความสัมพันธ์กับ ยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ	33
บทที่ 3 : FOIP ของญี่ปุ่นและความสัมพันธ์กับ โครงการ BRI ของจีน	47
บทที่ 4 : อินโด-แปซิฟิกในกระแสการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อไทย	61
บทที่ 5 : สรุป	87
บรรณานุกรม	91

เกริ่นนำ¹

หากพิจารณาในแง่ภูมิศาสตร์แล้ว ภูมิภาค “อินโด-แปซิฟิก” (Indo-Pacific) ไม่มีอยู่จริง คำเรียกอินโด-แปซิฟิกในฐานะที่เป็นภูมิภาคนี้เป็นจินตนาการและถูกสร้างขึ้นของมหาอำนาจเพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองและความมั่นคง² (Pan, 2014, p. 455) คำและพื้นที่ที่ถูกเรียกว่าอินโด-แปซิฟิกเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเปลี่ยนมโนทัศน์การมองพื้นที่และปรับเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เป็นการจัดชุดความสัมพันธ์ที่ประเทศต่าง ๆ มีด้วยกันใหม่เพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจ

แม้ว่าจะกล่าวว่าอินโด-แปซิฟิกไม่มีอยู่จริง แต่คำว่าอินโด-แปซิฟิกก็เริ่มกลายมาเป็นหนึ่งในคำที่สำคัญในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพราะคำว่าอินโด-แปซิฟิกเป็นคำที่ใช้เรียกยุทธศาสตร์และเริ่มกลายมาเป็นคำที่ใช้บ่งชี้ถึงอาณาบริเวณเชิงกายภาพมากขึ้น

---

¹ ชื่อชาวญี่ปุ่นและจีนที่ปรากฏในงานนี้ใช้วิธีการเขียนเรียงลำดับแบบ นามสกุล-ชื่อต้น
อนึ่ง ชื่อภาษาจีนได้รับความกรุณาจาก ดร.สิทธิเทพ เอกสิทธิพงษ์ จากภาควิชา
ประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นผู้ถอดเสียงอ่านให้

² และในขณะเดียวกัน ปัญหาเรื่องการนิยาม “ความเป็นภูมิภาค” ว่าภูมิภาคคืออะไร
เกิดขึ้นมาได้อย่างไร อะไรเป็นสิ่งที่ประกอบรวมกันมาทำให้เกิดความเป็นภูมิภาค
ก็ยังเป็นข้อถกเถียงทางทฤษฎีของการศึกษาแนวภูมิภาคนิยมที่ใช้ทฤษฎีประดิษฐกรรม
ทางสังคม (Social Constructivism) เป็นหลัก

ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีมานาน สหรัฐฯ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย อินเดีย และประเทศบางประเทศในเอเชียและยุโรป ต่างเริ่มให้ความสนใจในการเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ที่เรียกว่า “อินโด-แปซิฟิก” และคำว่า “เอเชีย-แปซิฟิก” ก็เริ่มเลือนหายไป การย้ายภาพการมองพื้นที่ใหญ่จากที่มองความสัมพันธ์ภายในเอเชียที่เชื่อมกับมหาสมุทรแปซิฟิก ได้เคลื่อนไปสู่การมองว่าเอเชียมีความเชื่อมโยงกับพื้นที่ที่เรียกว่า “อินโด” หรือมหาสมุทรอินเดียที่เชื่อมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ และภาคตะวันออกของทวีปแอฟริกา การเคลื่อนการมองและความสำคัญนี้เกิดจากอะไร มีนัยสำคัญต่อการเมืองระหว่างประเทศอย่างไร และจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ของประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ ในโลกอย่างไร

คำว่าอินโด-แปซิฟิกนั้นมีที่มายาวนาน ผัน เฉิงซิน (Pan Chengxin) (2014, p. 454) อธิบายว่า คำว่าอินโด-แปซิฟิกเริ่มปรากฏอยู่ในงานวิชาการมานานแล้ว โดยอาจเห็นได้จากครั้งแรกที่เริ่มมีการใช้ในงานของนักภูมิรัฐศาสตร์ชาวเยอรมันที่ชื่อว่า คาร์ล เฮาส์โฮเฟอร์ (Karl Haushofer) เมื่อช่วงทศวรรษที่ 1920 แต่คำดังกล่าวก็ไม่ได้ถูกใช้อย่างกว้างขวางมากนัก เฮาส์โฮเฟอร์เขียนหนังสือเป็นภาษาเยอรมันเรื่อง “Geopolitik des Pazifischen Ozeans: Studien ueber die Wechselbeziehungen zwischen Geographie und Geschichte” หรือที่แปลว่า “ภูมิรัฐศาสตร์ของมหาสมุทรแปซิฟิก:

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภูมิศาสตร์กับประวัติศาสตร์” (Geopolitics of the Pacific Oceans: Studies on the Relationship between Geography and History) ที่ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1924 (Weigert, 1941, pp. 733-734)

ความคิดที่เกี่ยวข้องกับอินโด-แปซิฟิกนั้นเกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องภูมิรัฐศาสตร์และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมายาวนาน ราฮัท ชาห์ (Rahat Shah) (2020, p. 2) เสนอว่าการที่รัฐมหาอำนาจพยายามมีอิทธิพลเหนือพื้นที่ที่เรียกว่าอินโด-แปซิฟิกนั้นมีมานานแล้ว ดังที่เห็นได้จากสนธิสัญญาทordesillas (Treaty of Tordesillas) ที่สเปนกับโปรตุเกสลงนามร่วมกันในปี ค.ศ. 1494 สัญญาดังกล่าวระบุการแบ่งโลกออกเป็นสองภูมิภาค โดยกำหนดให้โปรตุเกสปกครองพื้นที่ส่วนมหาสมุทรอินเดีย ส่วนสเปนปกครองส่วนมหาสมุทรแปซิฟิก การมองภาพความสำคัญสองภูมิภาคนี้ผ่านการแบ่งโลกสะท้อนการใช้มหาสมุทรเป็นเกณฑ์ของการสร้างเขตอิทธิพลทางการเมือง แต่การแบ่งในลักษณะนั้นก็ยุติลงไปตามกาลเวลาและการล่มสลายของทั้งสองจักรวรรดิ ส่วนในปัจจุบันการมองว่าสองมหาสมุทรนี้มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ก็กลับมาเป็นวิธีการมองโลกอีกครั้ง

ในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่นานมานี้ กระแสความสนใจต่อพื้นที่อินโด-แปซิฟิกกลับมาอยู่ในกระแสความสนใจในระบบ

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอีกครั้งหนึ่ง เพราะอาเบะ ซินโตะ (Abe Shinzo) นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นได้ริเริ่มยุทธศาสตร์ “อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง” (Free and Open Indo-Pacific: FOIP) ในปี ค.ศ. 2016 โดยเสนอภาพของยุทธศาสตร์ FOIP ว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่จะช่วยสนับสนุนความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นผ่านการสร้างระเบียบที่เน้นกฎระเบียบ (rules-based order) และการสร้างความเชื่อมโยงทางน้ำและทางบก แต่ตัวก็มีข้อถกเถียงจำนวนมากว่ายุทธศาสตร์ FOIP นี้มีไว้เพื่อจัดการกับระเบียบระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการแข่งขันของประเทศมหาอำนาจในภูมิภาค (Aizawa & Rossiter, 2020, p. 41)

การเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นมีผลต่อการเกิดขึ้นและการจัดความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์และโครงการของ สหรัฐฯ และจีน เพราะทั้งสองประเทศต่างก็เป็นประเทศที่ริเริ่มยุทธศาสตร์และโครงการที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของภูมิรัฐศาสตร์โลกเช่นเดียวกัน คือ สหรัฐฯ ริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP ในขณะที่จีนมีโครงการ “หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง” (One Belt, One Road: OBOR) หรือที่ในปัจจุบันเรียกว่า “ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง” (Belt and Road Initiative: BRI) การเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ และโครงการ BRI ของจีนล้วน “เป็นผลจาก” และ “ส่งผลต่อ” ชุดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่าง ๆ การจัดสรรอำนาจระหว่างประเทศที่ทั้ง

สามประเทศมีในระบบระหว่างประเทศทำให้ยุทธศาสตร์และโครงการเหล่านี้ถูกริเริ่มขึ้นเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจและการเมือง และเมื่อยุทธศาสตร์และโครงการนี้เกิดขึ้น ก็ได้สร้างปัจจัยและเงื่อนไขชุดใหม่ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างสามประเทศต่อไป³

มีงานวิชาการจำนวนหนึ่งมองว่า FOIP เป็น “ยุทธศาสตร์” (strategy) ที่ญี่ปุ่นริเริ่มขึ้นมาเพื่อคานอำนาจกับจีน หรือเพื่อยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและการเมืองอื่น ๆ แต่ก็มีนักวิชาการที่ไม่เห็นว่า FOIP ของญี่ปุ่นเป็น “ยุทธศาสตร์” แต่เป็นเพียง “วิสัยทัศน์” (vision) หรือเป็น “หลักการนำ” (guiding principle) ที่ให้หน่วยงานอื่น ๆ ของญี่ปุ่นออกนโยบายให้ล้อและปฏิบัติตามกันต่อ (Kitaoka, 2019, p. 7; Miller, 2019, p. 73; Nagy, 2019) เพราะยุทธศาสตร์ควรมีแผนการที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม แต่ในปัจจุบันญี่ปุ่นเองไม่ได้มีความชัดเจนว่า “ยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิก” จะมีแนวทางอย่างไรบ้าง (Rossiter, 2018, p. 114) อย่างไรก็ตาม ไม่ว่า FOIP จะเป็นยุทธศาสตร์หรือวิสัยทัศน์ก็ตาม แต่ความริเริ่มนี้มีผลต่อแนวนโยบายและท่าทีของญี่ปุ่นที่มีกับตัวแสดงต่าง ๆ

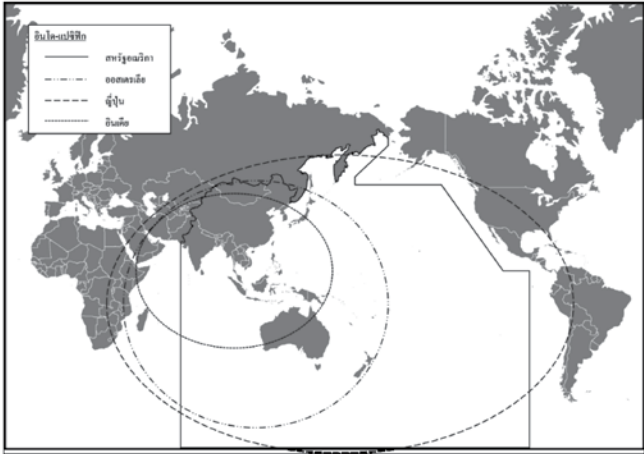
---

³ กระนั้นก็ตาม แม้ว่ายุทธศาสตร์ FOIP จะเริ่มต้นจากญี่ปุ่นก่อนจะขยายไปยังสหรัฐฯ อินเดีย และออสเตรเลีย แต่ในปัจจุบันประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองในโลก เช่น ฝรั่งเศส เยอรมนี สหราชอาณาจักร หรือรัสเซีย ต่างก็มีมุมมอง ท่าทีหรือมีแผนยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับ FOIP แต่หนังสือนี้ไม่ได้วิเคราะห์ประเด็นยุทธศาสตร์ของประเทศเหล่านี้โดยละเอียด ซึ่งอาจเป็นประเด็นวิจัยต่อไปได้ในอนาคต

ในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างมาก เพราะยุทธศาสตร์ FOIP ได้กำหนดพื้นที่การมองว่าญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับประเทศและภูมิภาคใด และจะมียุทธศาสตร์ในการไปมีปฏิสัมพันธ์กับตัวแสดงอื่น ๆ อย่างไร

ยุทธศาสตร์ FOIP มีความเกี่ยวข้องกับอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขงและประเทศไทย โซโนะอูระ เคนทาโร (Sonoura Kentaro) ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาด้านความมั่นคงให้กับอาเบะได้กล่าวไว้ระหว่างการสัมมนาความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่นกับแม่โขง (Japan-Mekong Cooperation Seminar) เมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2018 ที่กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา เน้นว่ารัฐบาลญี่ปุ่นเห็นความสำคัญของอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขง และพยายามผนวกเอาอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขงเข้าไปอยู่ในพื้นที่ที่ยุทธศาสตร์ FOIP ให้ความสำคัญ (Sonoura, 2018, pp. 4-5) อีกทั้งกล่าวเสริมอีกว่า การพัฒนาในอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขง และอาเซียนจะช่วยให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจในเอเชียและญี่ปุ่น (Chhengpor, 2018) ในแง่นี้ FOIP จึงมีผลทั้งในแง่ยุทธศาสตร์ระดับโลกและระดับภูมิภาค เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการมองพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มหาอำนาจให้ความสำคัญ และเป็นการผนวกให้ภูมิภาคและอนุภูมิภาคที่อยู่ภายในเกิดการเปลี่ยนแปลง ประเทศไทยในฐานะที่อยู่ในอนุภูมิภาค ลุ่มแม่น้ำโขงเองก็ต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ อันเกิดจาก FOIP นี้

แผนที่ที่ 1: ความแตกต่างของการมองพื้นที่อินโด-แปซิฟิกที่ แตกต่างกันระหว่างสหรัฐฯ ญี่ปุ่น อินเดีย และออสเตรเลีย

ดัดแปลงจาก: Heiduk and Wacker (2020, p. 10)

แต่กระแสดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไม่ได้ดำเนินไปอย่างเรียบง่าย ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นเกิดขึ้นภายใต้พลวัตที่สหรัฐฯ และจีนเองก็ริเริ่มยุทธศาสตร์และโครงการที่มีเป้าหมายและเครื่องมือที่แตกต่างกันไป ในกรณีของสหรัฐฯ หลังการริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่น สหรัฐฯ ก็รับเอากรอบคิดและวิธมองภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกไปเป็นแผนการดำเนินยุทธศาสตร์ FOIP ทางการเมืองและความมั่นคง โดยมีชุดความคิดพื้นฐานที่แตกต่างไปเล็กน้อยจากของญี่ปุ่น ส่วนจีนเองได้ริเริ่ม OBOR หรือ BRI ที่พยายามสร้างความเชื่อมโยง

ทางกายภาพไปกว่าครึ่งโลก ส่วนประเทศพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ และญี่ปุ่น อย่างอินเดียและออสเตรเลียเองก็ใช้กรอบคิดยุทธศาสตร์ FOIP ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เพื่อให้สอดคล้องไปกับประเทศพันธมิตรของตนเอง แต่ควรกล่าวไว้ว่า แม้ว่าญี่ปุ่น สหรัฐฯ อินเดีย และออสเตรเลีย กำหนดขอบเขตพื้นที่หรือประเทศที่ถูกนับรวมอยู่ในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกแตกต่างกันเล็กน้อย (ดูแผนที่ที่ 1)

ความแตกต่างของจุดยืนพื้นฐานในการคิดเพื่อริเริ่มแผนยุทธศาสตร์และโครงการที่เกี่ยวข้องส่งผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างยุทธศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ กล่าวคือ เมื่อประเทศมหาอำนาจมองวิธีการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศแตกต่างกัน (ซึ่งเกิดจากชุดความเชื่อหรือวิถีคิดที่แตกต่างกัน) ส่งผลให้การมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างยุทธศาสตร์ของญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีน มีความสัมพันธ์ที่แตกต่างกัน

จากการเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นนี้เอง ทำให้ประเด็นที่น่าสนใจก็คือความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นที่มีต่อยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ และโครงการ BRI ของจีน ดังนั้นหนังสือเล่มนี้จึงมีเป้าหมายสองประการที่ต้องการศึกษาด้วยกัน คือ (1) เพื่อวิเคราะห์ว่า คุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์ของ FOIP ของญี่ปุ่นที่มีกับยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ และโครงการ BRI

ของจีนมีลักษณะเช่นใด และคุณลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในแถบอินโด-แปซิฟิก และ (2) เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบผลของการแข่งขันระหว่างยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่น สหรัฐฯ และโครงการ BRI ของจีน ว่ามีผลต่ออนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงและประเทศไทยในมิติเศรษฐกิจและการเมืองภายในประเทศ รวมไปถึงการมีจุดยืนต่อประเทศญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีน อย่างไร

บทที่ 1

นโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นและยุทธศาสตร์ FOIP ในสมัยอาเบะ ชิโนะเซะ

1.1 เกริ่นนำ

ญี่ปุ่นเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจในระบบเศรษฐกิจและการเมืองโลกที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของเอเชีย-แปซิฟิกมายาวนาน บทบาทที่โดดเด่นหลังสงครามโลกครั้งที่สองของญี่ปุ่นต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศทำให้ญี่ปุ่นถูกถือว่าเป็นส่วนต่อพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างมากโดยเฉพาะความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการ (Official Development Assistance: ODA) ของญี่ปุ่นที่ถูกจัดสรรให้กับประเทศและภูมิภาคต่าง ๆ การให้ความช่วยเหลือนี้มีเป้าหมายทางเศรษฐกิจและการเมืองที่รัฐบาลญี่ปุ่นคาดว่าจะช่วยให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้ประเทศผู้รับความช่วยเหลือสามารถพัฒนาตนเองจนกลายเป็นพันธมิตรทางเศรษฐกิจและการเมืองของญี่ปุ่นและเป็นตัวแสดงที่มีความสามารถในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศได้

นโยบายต่างประเทศที่ญี่ปุ่นใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศหรือภูมิภาคต่าง ๆ นั้น

อาจมีรายละเอียดโครงการที่แตกต่างกันบ้าง แต่เมื่อในช่วงเวลาที่ผ่านมาไม่นานนี้ รัฐบาลญี่ปุ่นได้ริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP ที่ช่วยกำหนดทิศทางการให้ความช่วยเหลือและการมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ภูมิภาคที่ถูกกำหนดให้อยู่ในยุทธศาสตร์นี้ประกอบขึ้นจากพื้นสองส่วนที่สำคัญคือ เอเชียและแอฟริกา และใช้ “มหาสมุทร” ในการเป็นเหมือนสิ่งสะท้อนที่ช่วยเชื่อมภูมิภาคเข้าไว้ด้วยกันคือมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก

เพื่อที่จะเข้าใจนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นในปัจจุบันถึงการให้ความสำคัญกับพื้นที่อินโด-แปซิฟิก บทแรกนี้จะอธิบายคุณลักษณะและประเด็นของนโยบายต่างประเทศภายใต้การนำของอาเบะก่อน หลังจากนั้นจะวิเคราะห์ว่าบริบทการเมืองภายในประเทศและการเมืองระหว่างประเทศมีส่วนอย่างไรที่ทำให้ญี่ปุ่นหันมาออกนโยบายที่เกี่ยวกับช่องกับภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก

1.2 นโยบายต่างประเทศสมัยอาเบะ

นโยบายต่างประเทศเป็นผลจากการเมืองภายในประเทศและปัจจัยบริบทแวดล้อมระหว่างประเทศ นโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นภายใต้การนำของอาเบะนั้นมีลักษณะที่โดดเด่นโดยเฉพาะนโยบายต่างประเทศที่มีกับเอเชีย การที่ญี่ปุ่นเคยถูกสหรัฐฯ เข้าปกครองและมีการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญมาตรา 9

ที่กำหนดให้ญี่ปุ่นไม่สามารถมีกองทัพเป็นของตนเองได้ทำให้ญี่ปุ่นมีการมองว่าตนเองไม่ใช่ “ประเทศปกติ”⁴ (normal country) ซึ่งมุมมองนี้เกิดขึ้นมานานและส่งผลต่อนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นอย่างต่อเนื่อง เมื่ออาเบะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี หนึ่งในประเด็นที่อาเบะผลักดันอย่างมากคือการพยายามทำให้ญี่ปุ่นเป็นประเทศปกติคือการทำให้ญี่ปุ่นสามารถมีกองทัพเป็นของตนเองได้ (Hemmings & Kuroki, 2013, p. 8) อย่างไรก็ตาม ความพยายามดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่นต้องจัดความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ เสียใหม่ เพราะก่อนหน้านี้ จากการที่ญี่ปุ่นไม่มีกองทัพเป็นของตนเองทำให้หน้าที่การรักษาความมั่นคงตกเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของกองทัพสหรัฐฯ ดังนั้นการพยายามที่จะมีกองทัพของญี่ปุ่นจะต้องทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ในประเด็นเรื่องความมั่นคงต้องถูกจัดความสัมพันธ์เสียใหม่

อาเบะเป็นนายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งยาวนานที่สุดของญี่ปุ่น⁵ อาเบะเริ่มเข้ารับตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกในปี ค.ศ. 2006-2007 และเข้ารับตำแหน่งอีกครั้งในปี ค.ศ. 2012

⁴ ประเด็นเรื่อง “ประเทศปกติ” คือการที่ญี่ปุ่นมองว่า เมื่อหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมาที่ญี่ปุ่นไม่สามารถมีกองทัพเป็นของตนเองได้ เนื่องจากการที่ถูกจำกัดไว้โดยรัฐธรรมนูญ ทำให้ญี่ปุ่นมองว่าตนเองมีลักษณะเป็นประเทศที่ไม่ปกติ ดู Ozawa (1994)

⁵ อาเบะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีมาจนถึงปัจจุบันรวมแล้ว 4 สมัย คือ วาระที่ 1 ระหว่างปี ค.ศ. 2006-2007 วาระที่ 2 ระหว่างปี ค.ศ. 2012-2014 วาระที่ 3 ระหว่างปี ค.ศ. 2014-2017 และวาระที่ 4 เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. 2017-2020

และดำรงตำแหน่งมาจนประกาศลาออกจากตำแหน่งด้วยเหตุผลด้านสุขภาพในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2020 ตลอดช่วงการดำรงตำแหน่งของอาเบะ มีงานวิชาการจำนวนมากที่พยายามอธิบายลักษณะของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นผ่านตัวอาเบะเอง นักวิชาการมองว่าอาเบะมีลักษณะแนวคิดทางการเมืองที่ชัดเจนในเรื่องชาตินิยม (nationalist) และมีแนวคิดที่ตั้งอยู่บนฐานว่าสิ่งนั้นต้องปฏิบัติได้จริง (pragmatic) (Hughes, 2015, p. 2) ในช่วงแรกที่อาเบะดำรงตำแหน่งนั้น ฮูโก ด็อบสัน (Hugo Dobson, 2017) วิเคราะห์ว่าคุณลักษณะของนโยบายต่างประเทศภายใต้การนำของอาเบะอาจเรียกได้ว่าเป็น “หลักการอาเบะ” (Abe Doctrine) ซึ่งประกอบไปด้วย 4 คุณลักษณะสำคัญด้วยกัน คือ

- 1) การพยายามทำให้ญี่ปุ่นกลับมามีบทบาทอีกครั้งในการเมืองโลก ผ่านการใช้นโยบายทางการทูตที่เน้นคุณค่า (value-oriented diplomacy)

- 2) การพยายามเสริมสร้างอำนาจให้กับญี่ปุ่นอีกครั้ง ด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการทหารของญี่ปุ่น เพื่อให้ญี่ปุ่นกลับมาเป็นประเทศปกติ เพื่อใช้กองทัพต่อสู้กับปัญหาเรื่องการก่อการร้าย การที่จีนเริ่มก้าวขึ้นมาใช้อำนาจมากขึ้น และประเด็นเรื่องความไม่มีเสถียรภาพทางความมั่นคงในคาบสมุทรเกาหลี ซึ่งความเห็นของฮูโกในประเด็นนี้สอดคล้องไปกับเอียน เนียร์ (Ian Neary) ที่วิเคราะห์ว่าการจัดซื้อเครื่องบินรบ F-35 การเพิ่มการฝึกการรบกับต่างประเทศเป็นการแสดงให้เห็น

เห็นถึงความพยายามของญี่ปุ่นในการเสริมสร้างกำลังทางการทหาร นอกจากนี้ อาเบะยังพยายามริเริ่มยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Strategy: NSS) ให้อยู่ภายใต้การควบคุมโดยตรงจากนายก แต่ความพยายามนั้นก็ไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาเมื่ออาเบะเข้ารับตำแหน่งในวาระที่สองก็สามารถจัดตั้ง NSS ได้ในปี ค.ศ. 2014 (Neary, 2019, pp. 177-178)

3) การพยายามตีความประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นที่เป็นอุปสรรคต่อการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เช่น การเปิดพื้นที่ตีความ เป็นเรื่องศาลเจ้ายาสุคุนิ (Yasukuni Shrine) ซึ่งความเห็นของ ฮุโกสอดคล้องไปกับ คาทากิริ โนริ (Katagiri Nori) ที่มองว่า อาเบะดำเนินนโยบายที่มีลักษณะเป็นชาตินิยมมากยิ่งขึ้น (Katagiri, 2019, p. 3)

4) การพยายามดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจในเวที การเมืองระหว่างประเทศมากขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ภาพลักษณ์และวิธีการดำเนินนโยบาย ต่างประเทศของอาเบะเน้นตั้งอยู่บนชุดความคิดที่ให้ความสำคัญ กับชาตินิยมและการแสดงบทบาทที่ชัดเจนของญี่ปุ่นในระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และให้ญี่ปุ่นมีอิสระในการดำเนิน ความสัมพันธ์ ไม่อยู่ภายใต้ภาพและการควบคุมของสหรัฐฯ

เพียงหนึ่งวันหลังการเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ในวาระที่สองเมื่อปี ค.ศ. 2012 อาเบะแสดงความคิดทาง

การเมืองระหว่างประเทศในบทความเรื่อง “สี่เหลี่ยมแห่งประชาธิปไตยของความมั่นคงของเอเชีย”⁶ (Asia’s Democratic Security Diamond) ลงในเว็บไซต์ Project Syndicate⁷ ไว้ว่า ในฐานะที่ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เป็นประชาธิปไตยมายาวนานที่สุดในเอเชีย ดังนั้นญี่ปุ่นจึงควรแสดงบทบาทในการรักษาผลประโยชน์สาธารณะของภูมิภาคเอาไว้ อาเบะเรียกอำนาจของทั้งสี่ประเทศที่ร่วมกันปกป้องพื้นที่ตั้งแต่มหาสมุทรอินเดียไปจนถึงมหาสมุทรแปซิฟิกว่า “สี่เหลี่ยมแห่งประชาธิปไตยของความมั่นคงของเอเชีย” (Abe, 2012) ทศนคตินี้สะท้อนให้เห็นภาพการมองบทบาทของญี่ปุ่นภายใต้การนำของอาเบะที่พยายามผลักดันให้ญี่ปุ่นมีบทบาทในการรักษาสันติภาพของภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกเอาไว้ ซึ่งเป็นการผลักดันให้ญี่ปุ่นมีบทบาทที่โดดเด่นและเล่นบทบาทในภูมิภาคมากขึ้น พื้นฐานของความคิดนี้ส่งผลต่อแนวนโยบายต่างประเทศที่อาเบะใช้ในการริเริ่มโครงการและการมีปฏิสัมพันธ์กับประเด็นและประเทศต่าง ๆ ในช่วงเวลาต่อมา

แนวนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นยังเป็นผลจากพลวัตภายในญี่ปุ่นเอง การเสื่อมถอยของการพัฒนาเศรษฐกิจของ

---

⁶ แม้ว่าคำว่า Diamond จะแปลว่า “เพชร” แต่ในบริบทนี้อาเบะกำลังหมายถึงประเทศ 4 ประเทศ ได้แก่ ญี่ปุ่น สหรัฐฯ ออสเตรเลีย และอินเดีย ดังนั้นในบริบทนี้จึงหมายถึงสี่ประเทศหรือ “สี่เหลี่ยม”

⁷ อาเบะเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรอบที่ 2 เมื่อวันที่ 26 ธันวาคม ค.ศ. 2012 และตีพิมพ์บทความเรื่อง Asia’s Democratic Security Diamond ในเว็บไซต์ Project Syndicate วันที่ 27 ธันวาคม ค.ศ. 2012

ญี่ปุ่นส่งต่อบทบาททางเศรษฐกิจในการเมืองโลก ปัญหานี้เกิดจากจำนวนประชากรที่ลดลงและสังคมญี่ปุ่นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ปัญหาเรื่องเศรษฐกิจ การค้าและการลงทุน ทำให้นโยบายต่างประเทศที่ออกมามีทั้งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเพิ่มบทบาทญี่ปุ่นในการพัฒนาระหว่างประเทศเพื่อสนับสนุนการผลิตในต่างประเทศ ประเด็นแรงงานต่างชาติ การใช้นโยบายทางการค้า (mercantilist policy) (Yoshimatsu, 2018b) พลวัตทางเศรษฐกิจและการเมืองภายในญี่ปุ่นเองทำให้นโยบายที่ญี่ปุ่นออกมาเน้นการผลักดันบทบาทญี่ปุ่นทางด้านความมั่นคงในการเมืองระหว่างประเทศ การผลักดันการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อเชื่อมโยงระบบการผลิตและการทำให้ญี่ปุ่นมีบทบาทนำในการพัฒนาระหว่างประเทศ ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้ต้นนโยบายอาเบะโนมิกส์⁶ (Abenomics)

ก่อนที่จะมียุทธศาสตร์ FOIP ความสนใจของญี่ปุ่นที่มีต่อการสร้างความร่วมมือระหว่างเอเชียตะวันออก เอเชียใต้ และแอฟริกา นั้น เริ่มปรากฏให้เห็นตั้งแต่เดือนสิงหาคม ค.ศ. 2007 ตอนที่อาเบะเดินทางไปอินเดียและกล่าวปาฐกถาที่รัฐสภาของอินเดีย

⁶ อาเบะโนมิกส์เป็นนโยบายการฟื้นฟูเศรษฐกิจภายใต้การริเริ่มของอาเบะ นโยบายนี้เริ่มต้นมาในช่วงที่อาเบะเริ่มเข้ารับตำแหน่งในรอบที่สอง คือปี ค.ศ. 2012 นโยบายดังกล่าวเปรียบเปรยยุทธศาสตร์การฟื้นฟูเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเหมือนลูกศรสามดอกที่ทำหน้าที่แตกต่างกัน คือ (1) นโยบายด้านการเงินที่รุนแรง (aggressive monetary policy) นโยบายการคลังที่ยืดหยุ่น (flexible fiscal policy) และยุทธศาสตร์การเจริญเติบโต (growth strategy) (The Government of Japan, 2017, p. 1)

ในหัวข้อ “การบรรจบกันของสองมหาสมุทร” (The Confluence of the Two Seas) ที่เน้นการสร้างเส้นโค้ง (arc) แห่งเสรีภาพและความเจริญรุ่งเรือง” (MEA, 2016, p. 85) โยชิมะซึ ฮิเดะทากะ (Yoshimatsu Hidetaka) วิเคราะห์ว่า การที่อาเบะให้ความสำคัญกับอินเดียนั้นก็เพราะได้รับอิทธิพลจากปู่ของเขา ซึ่งก็คือ คิชิ โนบุซุกะ (Kishi Nobusuke) ผู้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1957 ถึงกรกฎาคม ค.ศ. 1960 คิชิมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับอินเดียและเคยเดินทางไปเยือนอินเดียในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1957 และเยواهرาล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) นายกรัฐมนตรีของอินเดียก็ได้เดินทางเยือนญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1958 ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างอินเดียและญี่ปุ่นทำให้อาเบะเห็นช่องทางของการสานความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดเพิ่มเติมต่อมา อีกทั้งอาเบะเองก็ต้องการทำให้ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ที่ถูกเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญเสียใหม่ ทำให้ญี่ปุ่นพยายามมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจอื่นมากขึ้นเช่นเดียวกัน (Yoshimatsu, 2019, p. 442)

เนื้อหาในปาฐกถาหัวข้อ “การบรรจบกันของสองมหาสมุทร” นั้นแสดงประเด็นและนัยสำคัญอยู่สองประการ คือ (1) ญี่ปุ่นยอมรับว่าอินเดียเป็นประเทศในเอเชีย เพราะโดยปกติแล้ว ราชการญี่ปุ่นไม่นับว่าอินเดียเป็นประเทศในเอเชีย และการเน้นย้ำนี้แสดงให้เห็นว่าญี่ปุ่นมองว่าอินเดียมีความสำคัญกับการประเด็น

และนโยบายทางด้านความมั่นคงทางทะเล และ (2) การใช้คำว่า “อินโด-แปซิฟิก” โดยการเอาคำว่า “อินโด” หรือเน้นมหาสมุทรอินเดียไว้ก่อนคำว่า “แปซิฟิก” สะท้อนความสำคัญที่ญี่ปุ่นให้กับอินเดีย และการมองว่าอินโด-แปซิฟิกเป็นเอเชียที่กว้างออกไป (broader Asia) นี้แสดงนัยว่าญี่ปุ่นได้มองภูมิรัฐศาสตร์ของภูมิภาคใหม่ที่กว้างขึ้นและให้ความสำคัญกับภูมิภาคเปลี่ยนแปลงไป (Yoshimatsu, 2019, p. 443)

ยุทธศาสตร์ FOIP ถูกจัดตั้งอย่างเป็นทางการในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 2016 ในการประชุมระหว่างประเทศโตเกียวเรื่องการพัฒนาของแอฟริกาครั้งที่ 6 (The Sixth Tokyo International Conference on African Development: TICAD) ซึ่งจัดขึ้น ณ กรุงไนโรบี (Nairobi) ประเทศเคนยา ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2016 ระหว่างที่นเรนทรา โมดี (Narendra Modi) นายกรัฐมนตรีของอินเดียเดินทางเยือนญี่ปุ่น อาเบะและโมดีได้ออกแถลงการณ์ร่วมที่มีข้อความว่า “จะเพิ่มการเชื่อมโยงระหว่างเอเชียและแอฟริกาผ่านความตระหนักถึงเอเชีย-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้างว่าเป็นสิ่งที่สำคัญของภูมิภาคทั้งหมด” (MEA, 2016, p. 85)

1.3 ปัจจัยแวดล้อมที่นำไปสู่การเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP

มีงานวิชาการจำนวนมากที่พยายามวิเคราะห์ว่าอะไรคือปัจจัยและบริบทแวดล้อมระหว่างประเทศที่ทำให้ญี่ปุ่นริเริ่ม

ยุทธศาสตร์ FOIP ขึ้นมา โดยอาจแบ่งข้อเสนอของการศึกษาในปัจจุบันออกมาได้เป็นสี่คำอธิบายหลัก คือ

1. ปัจจัยการเมืองภายในประเทศญี่ปุ่น: ปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญแต่ยังไม่ค่อยถูกวิเคราะห์เท่าใดนักคือ การศึกษาการเมืองภายในญี่ปุ่น ว่าภายใต้เงื่อนไขใดหรือปัจจัยใดที่มีผลให้ญี่ปุ่นริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP บทวิเคราะห์จำนวนหนึ่งอธิบายว่าปัจจัยภายในญี่ปุ่น เช่น การที่ญี่ปุ่นมีประชากรลดน้อยลง การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นที่มีปัญหา ต่างล้วนเป็นปัจจัยภายในที่ทำให้ญี่ปุ่นริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP ขึ้นมาเพื่อพยายามแสวงหาตลาดในต่างประเทศ รวมไปถึงการใช้ ODA ของญี่ปุ่นเพื่อเป้าประสงค์ทางธุรกิจของญี่ปุ่นในต่างประเทศ (Brown, 2018; Lindgren, 2020, p. 18; Yennie-Lindgren, 2019, p. 36)

2. ปัจจัยทางการเมืองระหว่างประเทศ: หากพิจารณาจากบริบทของระบบระหว่างประเทศแล้ว การเปลี่ยนแปลงของระบบอำนาจที่รัฐอื่น ๆ เริ่มมีอำนาจเพิ่มขึ้นมาในระบบเศรษฐกิจและระบบการเมืองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการที่จีนเริ่มมีอำนาจมากขึ้น ทำให้ประเด็นเรื่องการก้าวขึ้นมามีอำนาจของจีนดูเหมือนจะถูกใช้เป็นเรื่องเล่าหลักของการอธิบายพลวัตของนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่น และการมองประเด็นนี้ดูเหมือนจะเป็นแกนหลักของการวิเคราะห์ยุทธศาสตร์ FOIP ว่า FOIP ของญี่ปุ่นนั้นมีเป้าหมายเพื่อคานอำนาจกับจีน ทั้งนี้

เพราะบทบาทของจีนที่เริ่มเข้ามามีผลต่อระบบความมั่นคงระหว่างประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียง เช่น ปัญหาทะเลจีนใต้ หรือการที่จีนริเริ่มโครงการ BRI ที่จีนพยายามขยายอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองไปทั่วภูมิภาค (Chellaney, 2018, p. 39; Choong, 2019, p. 416; Hosoya, 2019, p. 20; Katagiri, 2019, p. 1; Kitaoka, 2019, pp. 9-10; Miller, 2019, p. 73; Satake, 2019, p. 70; Shah, 2020)

3. เพื่อลดความตึงเครียดในภูมิภาค: ข้อถกเถียงในแง่วิชาการที่น่าสนใจประเด็นหนึ่งก็คือ ความขัดแย้งระหว่างสหรัฐฯ และจีนนั้นจะนำไปสู่ความตึงเครียดระหว่างประเทศจนกลายเป็น “สงครามเย็น” ครั้งใหม่หรือไม่ นักวิชาการจำนวนหนึ่งวิเคราะห์ว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นนั้นมีเป้าหมายไม่ใช่เพื่อคานอำนาจกับจีนโดยตรง แต่เพื่อลดความตึงเครียดระหว่างสหรัฐฯ กับจีน เพราะยุทธศาสตร์นี้เน้นย้ำระเบียบระหว่างประเทศที่ยึดกฎระเบียบเป็นศูนย์กลาง ดังนั้นภายใต้หลักคิดนี้จะช่วยทำให้ญี่ปุ่นสามารถคานอำนาจความสัมพันธ์ทั้งกับสหรัฐฯ และกับจีนได้ (Satake, 2019, pp. 73-74; Satake & Sahashi, 2020, pp. 1-2)

4. ปัจจัยทางภูมิศาสตร์: งานวิชาการอีกจำนวนหนึ่งวิเคราะห์ว่าญี่ปุ่นต้องการปกป้องให้มหาสมุทรอินเดียปลอดภัยและมีเสรีเพราะญี่ปุ่นต้องนำเข้าสินค้าจำนวนมากจากยุโรปและตะวันออกเฉียงกลาง ดังนั้นการปกป้องเส้นทางการขนส่งสินค้าทาง

ทะเลของมหาสมุทรอินเดียเปิดกว้างและปลอดภัยจึงเป็นเรื่องที่สำคัญต่อความมั่นคงของญี่ปุ่น เพราะสินค้าซึ่งรวมไปถึงน้ำมันต้องสามารถขนส่งได้อย่างปลอดภัยและเสรี ซึ่งนั่นทำให้ญี่ปุ่นต้องให้งบประมาณสนับสนุนการมีกองกำลังทางทหารในต่างประเทศเพื่อช่วยดูแลประเด็นความมั่นคงแบบไม่ตามรูปแบบ (non-traditional security) ทางทะเล เช่น การที่ญี่ปุ่นตั้งฐานปฏิบัติการทางทหารในประเทศจิบูตี (Djibouti) ที่ตั้งอยู่ด้านตะวันออกของทวีปแอฟริกา ปฏิบัติการดังกล่าวมีหน้าที่ป้องกันความปลอดภัยจากโจรสลัดโซมาเลียที่อาจมาปล้นหรือยึดเรือสินค้าที่เดินทางผ่านเส้นทางนั้น เป็นต้น (Atanassova-Cornelis, 2020, p. 19; Kitaoka, 2019, pp. 7-8; Sato, 2019, pp. 108-109)

อาจสรุปได้ว่า การเกิดขึ้นของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นนั้นมีปัจจัยและเงื่อนไขหลายประการทั้งที่เป็นปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยปัจจัยที่ถูกวิเคราะห์ว่ามีผลมากที่สุดคือการพยายามแสวงหาตลาดและแหล่งทางธุรกิจเพื่อตอบสนองต่อพลวัตทางการสังคมและเศรษฐกิจในประเทศ และประเด็นเรื่องการคานอำนาจกับจีนที่จีนเริ่มมีบทบาทมากขึ้นในการเมืองโลก

1.3.1 ยุทธศาสตร์ FOIP มีหลักการอะไรบ้าง

เพื่อที่จะเข้าใจยุทธศาสตร์ของ FOIP เราต้องเข้าใจก่อนว่ายุทธศาสตร์ FOIP นั้นมองภาพภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกอย่างไร กระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่น (Ministry of Foreign Affairs: MOFA) กล่าวว่า พื้นที่อินโด-แปซิฟิกนั้นประกอบไปด้วย

แอฟริกาตะวันออก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียใต้ (MOFA, 2020a, p. 1) MOFA มองว่าภูมิภาคเหล่านี้มีศักยภาพจากการที่มีจำนวนประชากรที่มาก การมีพื้นที่ที่ใหญ่ มีระดับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่สูง และมีทรัพยากรธรรมชาติ ในเอกสารชื่อ “นโยบายความสำคัญเพื่อความร่วมมือในการพัฒนา ปิงบประมาณ ค.ศ. 2007” ของรัฐบาลญี่ปุ่นได้ระบุว่า

“ญี่ปุ่นจะสร้าง ‘ความเชื่อมโยง’ ระหว่างเอเชียและแอฟริกาเพื่อสนับสนุนเสถียรภาพและความเจริญรุ่งเรืองให้ทั่วภูมิภาค ญี่ปุ่นจะรักษาความปลอดภัยของชาวญี่ปุ่น แสดงบทบาทนำระหว่างประเทศผ่านความร่วมมือกับประเทศกำลังพัฒนาในการเพิ่มกระบวนการต่อต้านการก่อการร้ายและสถานการณ์ความมั่นคง เป็นต้น จากวิสัยทัศน์ที่ตั้งอยู่บนเรื่อง ‘สันติภาพที่ยั่งยืน’ ญี่ปุ่นจะแสดงบทบาทนำในการกระตุ้นให้เกิดสันติภาพ เสถียรภาพในสังคมนระหว่างประเทศผ่านความร่วมมือ เช่น การสร้างสันติภาพ การให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัย และกระบวนการต่อต้านความรุนแรงสุดโต่ง เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันก็จะกระชับความเข้มแข็งของความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมและความร่วมมือเพื่อการพัฒนา ยิ่งไปกว่านั้น ญี่ปุ่นจะสนับสนุนความพยายามของประเทศต่าง ๆ ที่เห็นคุณค่าสากลต่าง ๆ เหมือนที่ญี่ปุ่นเห็นทั้งเรื่องหลักนิติธรรม และสร้างความร่วมมือในการบังคับใช้กฎหมายทะเล และสร้างระบบกฎหมายต่าง ๆ เป็นต้น” (MOFA, 2017, p. 7)

อาจสรุปได้ว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นตั้งอยู่บนหลักคิดสำคัญ 3 ประการด้วยกัน คือ (1) การสนับสนุนและการสร้างหลักนิติธรรม (the rule of law) การเปิดเสรีทางการเดินทาง (freedom of navigation) และการค้าเสรี (free trade) (2) การเน้นการเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจผ่านการพัฒนาการเชื่อมโยงสามด้าน คือ การเชื่อมโยงทางกายภาพ การเชื่อมโยงเชิงสถาบันหรือกฎระเบียบ และการเชื่อมโยงผู้คน และ (3) การยึดมั่นในสันติภาพและเสถียรภาพ (MOFA, 2019) หรือที่ชานา ทันกะจัน (Shahana Thankachan) วิเคราะห์ว่าหลักการพื้นฐานแล้วนั้นมีอยู่สองประการคือ “ความเชื่อมโยง” (connectivity) และ “ความมั่นคง” (security) ในประเด็นเรื่องความเชื่อมโยงนั้นก็เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ประเด็นเรื่องความมั่นคงนั้นก็เป็นการหวังผลทางอ้อมว่าจะช่วยสร้างบรรยากาศและเงื่อนไขแวดล้อมที่จะช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจและความกินดีอยู่ดีของประชาชนในภูมิภาค (Thankachan, 2017, pp. 85-86) ในขณะที่คาเวะชิมะ ชิน (Kawashima Shin) วิเคราะห์ว่าญี่ปุ่นต้องการสร้างภูมิภาคที่ใช้หลักนิติธรรมมีระบบเศรษฐกิจแบบตลาด และมีระบบการค้าที่เน้นกฎระเบียบ (Kawashima, 2019) ส่วนเจมส์ ดี เจ บราวน์ (James D. J. Brown) วิเคราะห์ว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นนั้นยังไม่ได้ถูกญี่ปุ่นใช้เป็น “ยี่ห้อ” (brand) ที่สำคัญในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำให้การที่สหรัฐฯ นำเอาความคิดเรื่อง FOIP

ไปใช้ต่อนั้นทำให้ภาพลักษณ์ของยุทธศาสตร์ FOIP ที่ตอนแรก ญี่ปุ่นคิดขึ้นมาเพื่อเน้นความร่วมมือและเปิดกว้างของภูมิภาค กลายเป็นภาพของการที่ยุทธศาสตร์นี้มีไว้ใช้เพื่อคานอำนาจ กับจีน ดังนั้นบราวน์จึงเสนอว่ารัฐบาลญี่ปุ่นจึงควรพยายาม สร้างความไว้วางใจในเวทีระหว่างประเทศอีกครั้งว่า ยุทธศาสตร์ FOIP ไม่ได้มีภาพแบบที่สหรัฐฯ ต้องการใช้ต่อต้าน คานอำนาจกับจีน และทำให้เห็นว่ายุทธศาสตร์ FOIP ไม่มีความเกี่ยวข้องกับเวทีสนทนาด้านความมั่นคงจตุภาคี (Quadrilateral Security Dialogue) หรือที่เรียกกันว่า “ควอด” (Quad)⁹ (Brown, 2019)

1.3.2 โครงการที่สำคัญของ FOIP

ในส่วนที่ผ่านมา เราได้เห็นถึงความเป็นมาของยุทธศาสตร์ FOIP ไปแล้วว่าบริบทแวดล้อมระหว่างประเทศอะไรที่ทำให้ รัฐบาลญี่ปุ่นริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP ขึ้นมา ประเด็นต่อมาที่

---

⁹ ในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2017 สหรัฐฯ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย และอินเดีย ได้จัดการ ประชุมที่รู้จักกันว่า “ควอด” [หรือที่สุรชาติ บำรุงสุข แปลเป็นไทยว่า “จัตุรัส” (สุรชาติ บำรุงสุข, 2561)] ที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ ทั้งสี่ประเทศตกลง ร่วมกันที่สร้างภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกที่มีเสถียรภาพและเปิดกว้าง พร้อมกับสร้าง ระเบียบในภูมิภาคเอเชียที่เน้นกฎระเบียบ (rule-based Asian order) เพื่อให้ เป็นภูมิภาคที่เปิดกว้างทางการเดินทางทางเรือและทางอากาศ เคารพกฎหมาย ระหว่างประเทศ เพิ่มความเชื่อมโยง เพิ่มความมั่นคงทางทะเล จัดการกับปัญหา เกาหลีเหนือ การแพร่กระจายของอาวุธ และปัญหาการก่อการร้าย จากการประชุม ดังกล่าวทำให้สหรัฐฯ เริ่มหันมาใช้คำว่าอินโด-แปซิฟิกในยุทธศาสตร์ความมั่นคง แห่งชาติเป็นครั้งแรก โดยสิ่งที่ทำให้ทั้งสี่ประเทศหันมาสร้างความร่วมมือกัน ได้ นั่น เพราะทั้งสี่ประเทศมีคุณลักษณะร่วมกันอยู่หนึ่งประการ คือ ประชาธิปไตย

พิจารณาอีกคือ ภายใต้ยุทธศาสตร์ดังกล่าวนี้ นำไปสู่การริเริ่มโครงการอะไรหรือเป็นการผนวกเอาโครงการที่มีอยู่แล้วให้มาอยู่ภายใต้ยุทธศาสตร์เพื่อตอบสนองต่อเป้าหมายหลักของยุทธศาสตร์นั้น

แผนที่ที่ 2: โครงการยุทธศาสตร์การพัฒนาในบริเวณต่าง ๆ ภายใต้ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่น

ที่มา: Mission of Japan to ASEAN. (n.d., p. 2)

เมื่อพิจารณาจากแผนที่ที่ 2 แล้วจะพบว่า รัฐบาลญี่ปุ่นมีโครงการช่วยเหลือเพื่อพัฒนาพื้นที่รอบแถบอินโด-แปซิฟิก และผนวกเอาโครงการที่มีอยู่แล้วให้เข้ามาอยู่ในยุทธศาสตร์ FOIP เช่น โครงการสนับสนุนและพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจ (economic corridors) ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงซึ่งญี่ปุ่นดำเนินการผลักดันและให้การสนับสนุนแบบทวิภาคี (bilateralism) และแบบพหุภาคี (multilateralism) ที่ผ่านธนาคารเพื่อการพัฒนา

เอเชีย (Asian Development Bank: ADB) มาโดยตลอด (ดู นรุตม์ เจริญศรี, 2561; Yennie-Lindgren, 2019, p. 36)

ภายใต้ยุทธศาสตร์ FOIP นั้นโครงการต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่บนชุดการพัฒนาภูมิภาค มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. การสนับสนุนและสร้างหลักนิติธรรม เสรีภาพของการเดินทาง เศรษฐกิจแบบตลาด

1.1 การสร้างความร่วมมือระหว่างญี่ปุ่น สหรัฐฯ อินเดีย ออสเตรเลีย อาเซียน และประเทศในยุโรปและตะวันออกกลาง

1.2 ยุทธศาสตร์การสื่อสารในเวทีระหว่างประเทศผ่านสื่อต่าง ๆ

2. การเพิ่มความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจ

2.1 การเพิ่ม “การเชื่อมโยง” ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ท่าเรือและรางรถไฟ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก [East-West Economic Corridor: EWEC] และระเบียงเศรษฐกิจตอนใต้ [Southern Economic Corridor: SEC] ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง¹⁰)

---

¹⁰ ระเบียงเศรษฐกิจเป็นโครงการสร้างความเชื่อมโยงทางกายภาพและทางกฎระเบียบ โครงการการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจได้รับการสนับสนุนจาก ADB ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ระเบียงเศรษฐกิจคือ EWEC, SEC และระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor: NSEC) โดยที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับ EWEC และ SEC ในขณะที่รัฐบาลจีนให้ความสำคัญกับ NSEC เพราะเป็นถนนที่เชื่อมโยงระหว่างมณฑลยูนนานทางตอนใต้ของจีนเข้ากับประเทศต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง บทวิเคราะห์โดยละเอียดเกี่ยวกับบทบาทของญี่ปุ่น จีน และระเบียงเศรษฐกิจ ดู นรุตม์ เจริญศรี (2561)

การเชื่อมโยงระเบียบเศรษฐกิจในเอเชียใต้ ตะวันออกกลาง และแอฟริกา (ดูแผนที่ที่ 2 ประกอบ)

2.2 กระชับพันธมิตรทางเศรษฐกิจ และสนธิสัญญาทางการลงทุน และการปรับปรุงบรรยากาศทางธุรกิจ เป็นต้น

3. การสร้างสันติภาพและเสถียรภาพ

3.1. ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาศักยภาพของประเทศที่ตั้งอยู่ริมมหาสมุทรในแถบอินโด-แปซิฟิก (ทั้งการสร้างความเข้มแข็งของกฎหมายทะเล การบังคับใช้กฎหมาย การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์)

3.2. ความร่วมมือในเรื่องความช่วยเหลือเพื่อมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติ

3.3. ความร่วมมือด้านโจรสลัด การก่อการร้าย และการแพร่กระจายของอาวุธนิวเคลียร์ (Mission of Japan to ASEAN, n.d., p. 3)

หากพิจารณาจากโครงการเหล่านี้แล้วจะพบว่า ประเด็นเรื่องการสร้างภูมิภาคที่เน้นกฎระเบียบ หลักนิติธรรม การสร้างความเชื่อมโยง และการสร้างสันติภาพเป็นหลักคิดที่สำคัญของยุทธศาสตร์ FOIP ภายใต้โครงการเหล่านี้มีส่วนที่ไปเชื่อมโยงทับซ้อน หรือเกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางกายภาพและประเด็นเชิงโครงสร้าง กฎระเบียบ และความร่วมมือหรือความริเริ่มอื่น ๆ ของประเทศสหรัฐฯ และจีน การทับซ้อนของพื้นที่และประเด็น

ความร่วมมือเหล่านี้ รวมไปถึงเป้าหมายของยุทธศาสตร์และโครงการต่าง ๆ ทำให้เราควรหันมาพิจารณาเพิ่มเติมว่า ภายใต้การทับซ้อนทางกายภาพและเชิงโครงสร้างนี้ส่งผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างไร

1.4 จากอาเบะสู่ซูกะ

ในหัวข้อที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอาเบะ และได้กล่าวไปแล้วว่าอาเบะเป็นนายกรัฐมนตรีที่ดำรงตำแหน่งนานที่สุดของญี่ปุ่น แต่การเปลี่ยนแปลงก็เกิดขึ้นเมื่อสิงหาคม ค.ศ. 2020 ที่อาเบะประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีด้วยเหตุผลด้านสุขภาพ ทำให้ซูกะ โยชิฮิเดะ (Suga Yoshihide) ซึ่งถือว่าเป็นมือขวาของอาเบะขึ้นมารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีตั้งแต่วันที่เดือนกันยายน ค.ศ. 2020 การที่ซูกะทำงานใกล้ชิดกับอาเบะมายาวนานก็มีการตั้งคำถามว่าแนวนโยบายต่างประเทศของซูกะที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงและยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นจะเป็นอย่างไรต่อไป¹¹

---

¹¹ ซูกะเคยดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมืองในช่วงที่อาเบะเป็นนายก ไม่ว่าจะ เป็นเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (ค.ศ. 2012-2020) และตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกิจการภายในและการสื่อสาร (Ministry of Internal Affairs and Communications: MIC) (ค.ศ. 2006-2007)

หลังการเข้ารับตำแหน่งของซูกะ เขาเดินทางเยือน อินโดนีเซียและเวียดนามในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2020 เพื่อ กระชับความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเน้นย้ำ ความสำคัญของยุทธศาสตร์ FOIP และความสัมพันธ์ทาง เศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคงกับภูมิภาค โดยเฉพาะ การสนับสนุนการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน การสร้าง ความร่วมมือทางการค้า การกระจายการพึ่งพิงระบบเครือข่าย การผลิตระหว่างประเทศ และการสร้างความร่วมมือด้าน ความมั่นคง (Sugiyama, 2020) นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์ว่า ซูกะน่าจะยังคงให้ความสำคัญกับระบบความสัมพันธ์ระหว่าง ญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ต่อไป แต่ประเด็นที่ซูกะน่าจะให้ความสำคัญ อย่างมากก็คือการฟื้นฟูระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่น และกระตุ้น เศรษฐกิจญี่ปุ่นผ่านการเพิ่มการแข่งขันทางการเกษตรและ โทรคมนาควมในประเทศ การสนับสนุนการลงทุนในกรอบ ข้อตกลงทางการค้าเสรีมากขึ้น และการพยายามกระตุ้น เศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยว

การเดินทางเยือนเวียดนามยังสะท้อนภาพการกระชับ ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับญี่ปุ่นว่ามีความใกล้ชิดกัน อีกทั้งในปี ค.ศ. 2020 เวียดนามก็ดำรงตำแหน่งเป็นประธานของ อาเซียน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้บริบทระหว่างประเทศ ที่เวียดนามกำลังมีปัญหากับจีนเรื่องทะเลจีนใต้ และการเยือน อินโดนีเซียก็อยู่ภายใต้เสียงสะท้อนของอินโดนีเซียที่มีต่อ

บทบาทของจีนในอินโดนีเซียและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด การเดินทางเยือนสองประเทศที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและการเมืองในภูมิภาคจึงเป็นการสะท้อนภาพการกระชับความสัมพันธ์ทางการทูต เศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศถึงบทบาทของญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และการให้ความสำคัญกับอาเซียนในฐานะที่เป็นกลไกกลางของความร่วมมือระดับภูมิภาค (ASEAN Centrality)

อย่างไรก็ดีบทความในวารสาร The Economist ปี ค.ศ. 2020 ได้วิเคราะห์ไว้ว่านโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นภายใต้การนำของซูกะเองอาจจะไม่โดดเด่นนัก เพราะเขาไม่ได้มีประสบการณ์ด้านการระหว่างประเทศมาก และเขาอาจจะไม่ให้ความสำคัญกับนโยบายต่างประเทศในมิติอื่น ๆ นอกเหนือไปจากการให้ความสำคัญกับการลงนามในกรอบการค้าเสรีต่าง ๆ ที่จะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ ซึ่งแตกต่างไปจากยุคอาเบะที่มีความโดดเด่นด้านนโยบายต่างประเทศในประเด็นต่าง ๆ มากกว่า (The Economist, 2020, pp. 49-50)

1.5 สรุป

บทนี้ได้เห็นความเป็นมาโดยสังเขปของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นว่าเกิดขึ้นภายใต้บริบทเงื่อนไขใด รวมไปถึงเป้าหมายและโครงการของยุทธศาสตร์ FOIP ที่พยายามไปมีปฏิสัมพันธ์กับภูมิภาคและประเทศอื่น ๆ จากการริเริ่ม

ยุทธศาสตร์นี้ทำให้ญี่ปุ่นต้องจัดรูปแบบความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ โดยเฉพาะสหรัฐฯ และจีนที่มีแผนยุทธศาสตร์และโครงการของตนเอง

การวิเคราะห์ที่มาทีไปของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นนั้นมีหลายประการ สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือการที่รัฐบาลญี่ปุ่นปรับตัวให้เข้ากับบริบทการเมืองระหว่างประเทศที่ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ เริ่มมีอำนาจมากขึ้นและท้าทายการเปลี่ยนแปลงของระเบียบระหว่างประเทศ

ยุทธศาสตร์ FOIP มีเป้าหมายในการเปิดพื้นที่ให้กับญี่ปุ่นในฐานะผู้นำของภูมิภาคที่จะร่วมกำหนดหลักการพื้นฐานของระเบียบของภูมิภาค รวมไปถึงการเสนอแนวคิดว่าด้วยการพัฒนาความร่วมมือระหว่างประเทศ สิ่งนี้ทำให้ญี่ปุ่นมีบทบาทนำอย่างมีนัยสำคัญในระเบียบของภูมิภาค ยุทธศาสตร์ FOIP จึงเป็นอีกหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญของญี่ปุ่นในการทำให้ญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญในระบบระหว่างประเทศ และช่วยสนับสนุนผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคงของญี่ปุ่น และแม้ว่ายุทธศาสตร์ FOIP จะเกิดขึ้นในช่วงที่อาเบะเป็นนายกรัฐมนตรี แต่การเปลี่ยนนายกรัฐมนตรีมาเป็นซูกะก็ไม่น่าจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ญี่ปุ่นมีต่อยุทธศาสตร์ FOIP ต่อไป แต่อาจจะต้องพิจารณาต่อไปว่าซูกะจะให้ความสำคัญกับ FOIP ในฐานะที่เป็นเครื่องมือด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่อไปมากน้อยเพียงใด

บทที่ 2

FOIP ของญี่ปุ่นและความสัมพันธ์กับยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ

2.1 เกริ่นนำ

บทที่ 1 เกริ่นนำให้เห็นแล้วว่า การทับซ้อนของยุทธศาสตร์ และโครงการของญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีนนั้น “เป็นผลจาก” และ “มีผลต่อ” ชุดความสัมพันธ์ระหว่างสามประเทศ ซึ่งมีผลต่อ โครงสร้างระบบการเมืองระหว่างประเทศในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก แม้ว่ายุทธศาสตร์ FOIP จะเป็นยุทธศาสตร์ใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นมา ไม่เกินทศวรรษ แต่นโยบายที่ญี่ปุ่นมีต่อประเทศและภูมิภาค ต่าง ๆ นั้นมีมานานแล้ว แต่ก็ถูกดำเนินการแบบแยกส่วนกัน จวบจนกระทั่งการประกาศยุทธศาสตร์ FOIP ออกมาในปี ค.ศ. 2016 ทำให้ดูเหมือนว่ารัฐบาลญี่ปุ่นมีแนวทางหลักกรมใหญ่ ในการวางแผนการดำเนินความสัมพันธ์

2.2 ที่มาของ FOIP ของสหรัฐฯ

ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ นั้นแนบแน่นมา ตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง การที่ญี่ปุ่นเคยถูกสหรัฐฯ เข้าไปปกครองในช่วงปี ค.ศ. 1947-1952 ทำให้การจัดความสัมพันธ์ ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ เปลี่ยนแปลงไปมาก อีกทั้งนโยบาย

ที่สหรัฐฯ เข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคงในญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้น ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในญี่ปุ่น ซึ่งมีผลมาจนถึง ปัจจุบัน¹²

ก่อนที่โดนัลด์ ทรัมป์ (Donald Trump) จะขึ้นมาเป็น ประธานาธิบดีของสหรัฐฯ ในปี ค.ศ. 2016 รัฐบาลของ บารัค โอบามา (Barack Obama) ได้เคยใช้ยุทธศาสตร์ “ปรับดุลต่อเอเชีย” (Rebalance to Asia)¹³ ในการเป็นแกนหลัก ในการดำเนินความสัมพันธ์เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับเอเชียให้ใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น เพราะก่อนหน้านี้โอบามา สหรัฐฯ ก็ไม่ได้มีกรอบแนวคิดเกี่ยวกับอินโด-แปซิฟิกมาก่อน จนกระทั่ง โอบามาเริ่มเข้ารับตำแหน่งและมีนโยบายที่ให้ความสำคัญกับ เอเชีย (J. Zhang, 2019, p. 53)

---

¹² สหรัฐฯ เข้าไปปกครองญี่ปุ่นในช่วงปี ค.ศ. 1947-1952 ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นที่รู้จักกันในช่วงที่เรียกว่า “ช่วงยึดครอง” (The Occupation Period) สิ่งที่สหรัฐฯ ทำต่อสังคมญี่ปุ่นนั้นก็คือการพยายามเข้าไปปลดอาวุธและยกเลิก กองทัพ (demilitarization) และทำให้ญี่ปุ่นเป็นประชาธิปไตย (democratization) ผ่านการเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญมาตรา 9 ที่ระบุนิให้ญี่ปุ่นมีกองทัพเป็นของตนเอง การแปรรูปที่ดิน การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษา การให้สิทธิกับผู้คนในประเทศ การจัดการความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในประเทศใหม่ จนทำให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในญี่ปุ่นอย่างมาก ดู Dower (1999)

¹³ ในช่วงแรกยุทธศาสตร์การให้ความสำคัญต่อเอเชียของสหรัฐฯ มีชื่อว่า “หมุด หมายเอเชีย” (Pivot Asia) ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นยุทธศาสตร์ “ปรับดุล ต่อเอเชีย” (Rebalance to Asia)

เมื่อทรัมป์เข้ารับตำแหน่ง ทรัมป์ได้กล่าวถึงยุทธศาสตร์ FOIP ครั้งแรกในการประชุมกลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจในเอเชีย-แปซิฟิก (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC) เมื่อเดือนพฤศจิกายน ค.ศ. 2017 และได้ออกเอกสารยุทธศาสตร์ความมั่นคงของสหรัฐฯ (The U.S. National Security Strategy) ในปลายปี ภายใต้ยุทธศาสตร์ FOIP ของทรัมป์นั้น การนิยามพื้นที่ที่ถูกจัดว่าเป็นอินโด-แปซิฟิกก็คือการพยายามสร้างและประสานผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ภายในภูมิภาค และเป็นการสร้างความร่วมมือแบบพหุภาคี รวมไปถึงการเน้นความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม “ควอด” (Quad) ภายใต้ยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ หลักการที่ถูกเน้นย้ำก็คือการสร้างเครือข่ายด้านความมั่นคงผ่านหลักการคิดเรื่องความปลอดภัยและการเปิดเสรีทางการเดินทางทางทะเล การสนับสนุนระบบเศรษฐกิจและการเมืองแบบเสรี และการดำรงไว้ซึ่งกองทัพของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเพื่อความมั่นคง การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยสันติวิธี โดยปัญหาที่ยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ ให้ความสำคัญก็คือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับจีน ปัญหาในคาบสมุทรเกาหลี ปัญหาสิ่งแวดล้อมในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรืออาจกล่าวได้ว่าสิ่งที่สหรัฐฯ ก็คือการสร้างระเบียบที่เน้นกฎระเบียบให้เกิดขึ้นในภูมิภาค

2.3 เป้าหมายของ FOIP ของสหรัฐฯ

คำอธิบายหลักที่วิเคราะห์สาเหตุที่สหรัฐฯ ออกยุทธศาสตร์ FOIP ตามหลังญี่ปุ่นมานั้นมีหลายมุมมอง แต่มุมมองที่มักมองเห็นร่วมกันส่วนมากก็คือการมองว่าสหรัฐฯ ต้องการคานอำนาจกับอิทธิพลของจีนที่มีมากขึ้นในภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จีนให้งบประมาณสนับสนุนโครงการก่อสร้างระบบโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่จำนวนมาก (Coordinator, 2018, p. 10) รัฐบาลภายใต้การนำของทรัมป์จึงพยายามริเริ่มโครงการต่าง ๆ ที่จะร่วมมือกับญี่ปุ่นในการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่โครงการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ บ้าง ยังมีการวิเคราะห์กันอีกว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ จะช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในแถบอินโด-แปซิฟิกภายใต้วิสัยทัศน์เรื่อง “เสรีภาพและความเปิดกว้าง” เศรษฐกิจเสรี และการที่ประชาชนและรัฐมีเสรีภาพ (Choong, 2019, p. 416) โดยเราจะเริ่มเห็นการใช้คำว่าอินโด-แปซิฟิกในการเมืองระหว่างประเทศของสหรัฐฯ ในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2010 ที่ฮิลลารี คลินตัน (Hillary Clinton) เริ่มใช้คำว่าอินโด-แปซิฟิกเมื่อครั้งที่ไปกล่าวสุนทรพจน์ที่มลรัฐฮาวาย (J. Zhang, 2019, p. 58) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคลินตันเริ่มใช้คำว่าอินโด-แปซิฟิกตั้งแต่ปี ค.ศ. 2010 ซึ่งเป็นการใช้ก่อนที่จีนจะเริ่มโครงการ BRI และญี่ปุ่นจะเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP แต่กรอบคิดเรื่องอินโด-แปซิฟิกในครั้งนั้นก็ก็เป็นเพียงคำที่ใช้เพื่อระบุพื้นที่เท่านั้น และไม่ได้นำไปสู่

การออกยุทธศาสตร์ที่มอง “พื้นที่” ในฐานะภูมิรัฐศาสตร์การเมือง และเมื่อพิจารณาเชิงนโยบายเพิ่มเติม ยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ นั้นพัฒนาต่อตามยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นมา และเริ่มบรรจุคำว่าอินโด-แปซิฟิกลงไปในงานเอกสารที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ความมั่นคงในช่วงเวลาต่อมา โดยจะเห็นได้ว่าสหรัฐฯ เริ่มใช้คำว่าอินโด-แปซิฟิกครั้งแรกในยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติ (National Security Strategy) ในปี ค.ศ. 2017 (Shah, 2020, p. 1; Pant & Rej, 2018)

นักวิชาการมีมุมมองแตกต่างกันในประเด็นเรื่องผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ที่มีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จนทำให้สหรัฐฯ ต้องการจะหันมาปกป้องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จากจีน เช่น ดาลจิต สิงห์ (Daljit Singh) วิเคราะห์ว่า เพราะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญทั้งทางพาณิชย์และทางยุทธศาสตร์กับสหรัฐฯ ในแง่ภูมิรัฐศาสตร์ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีช่องแคบที่เชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเป็นเส้นทางการขนส่งทางทะเลที่สำคัญของโลก อีกทั้งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังเป็นแหล่งลงทุนที่สำคัญของสหรัฐฯ เช่นในปี ค.ศ. 2018 มีมูลค่ามากกว่า 329 พันล้านเหรียญสหรัฐฯ ซึ่งมากกว่าการลงทุนที่จีน ญี่ปุ่น อินเดีย และเกาหลีใต้ลงทุนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมกันทั้งหมด (Singh, 2020, pp. 66-67)

ในขณะที่จาง เจียดัง (Zhang Jiadong) วิเคราะห์ว่า สาเหตุที่สหรัฐฯ ออกยุทธศาสตร์ FOIP ตามประเทศญี่ปุ่น ออกมานั้นเพราะมีปัจจัยสี่ประการ (1) สหรัฐฯ มองว่าระเบียบ เศรษฐกิจโลกได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เมื่อพิจารณาจาก ขนาดเศรษฐกิจ ประเทศที่มีขนาดใหญ่ทางเศรษฐกิจโลกนั้น ตั้งอยู่ในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออก ในเอเชียตะวันออก กระบวนการบูรณาการทางเศรษฐกิจได้เกิดขึ้นอย่างมาก ทั้งในเชิงจำนวนของกรอบความร่วมมือและความเข้มข้น ทำให้ ระบบเศรษฐกิจของเอเชียมีความสำคัญมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ (2) ยุทธศาสตร์ FOIP เป็นผลจากการให้ความสำคัญต่อเอเชีย ของสหรัฐฯ ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาในรูปแบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การยกระดับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับอินเดีย โดยคาดหวัง ให้อินเดียมีสถานะทางพันธมิตรกับสหรัฐฯ ที่เทียบเท่ากับญี่ปุ่น (3) การก้าวขึ้นมาใช้อำนาจของจีนเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้สหรัฐฯ ริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP ขึ้นมาเพื่อคานอำนาจ เพราะมองว่า ไม่ควรมีประเทศใดประเทศหนึ่งเป็นประเทศนำในเอเชีย นอกจากนี้การที่สหรัฐฯ ริเริ่มยุทธศาสตร์ FOIP ก็ยังช่วยให้ ประเทศต่าง ๆ หันไปมองบทบาทของการก้าวขึ้นมาของจีนว่า มีปัญหา และทำให้เกิดความกังวลใจต่อบทบาทของจีน จนในที่สุด ก็จะทำให้ประเทศต่าง ๆ หันมาพึ่งพิงสหรัฐฯ ในแง่ยุทธศาสตร์ มากขึ้น และ (4) สหรัฐฯ ให้ความสำคัญกับอินโด-แปซิฟิก แม้ว่า ในความเป็นจริงสหรัฐฯ จะยังไม่มียุทธศาสตร์ที่เป็นรูปธรรม ต่อภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก แต่ก็เป็นโอกาสกว้าง ๆ ที่สหรัฐฯ

อาจจะปรับเปลี่ยนนโยบายให้สอดคล้องไปตามสถานการณ์
(J. Zhang, 2019)

เมื่อพิจารณาจากการวิเคราะห์การริเริ่มยุทธศาสตร์
FOIP ของสหรัฐฯ แล้วอาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยเรื่องภูมิรัฐศาสตร์
โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความมั่นคงและการเปลี่ยนแปลง
ของอำนาจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่จีนเริ่ม
มีอำนาจมากขึ้น น่าจะเป็นปัจจัยที่ทำให้สหรัฐฯ ริเริ่มยุทธศาสตร์
FOIP ขึ้นมา โดยหวังว่ายุทธศาสตร์นี้จะช่วยสร้างและกระชับ
ความสัมพันธ์ของพันธมิตรทางความมั่นคงของสหรัฐฯ ที่อยู่ใน
พื้นที่แถบอินโด-แปซิฟิก

2.4 ทำหน้าที่ของญี่ปุ่นต่อ FOIP ของสหรัฐฯ

อาจกล่าวได้อย่างชัดเจนว่าเป้าหมายทางยุทธศาสตร์
การเมืองและความมั่นคงภายใต้ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่น
ไม่ได้มีขัดแย้งกับยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ ในแง่หลักการ
เพราะเป้าหมายของสหรัฐฯ คือการสร้างพันธมิตรทางความมั่นคง
เป็นหลัก ในขณะที่ญี่ปุ่นเองเน้นย้ำจุดยืนว่ายุทธศาสตร์ FOIP
ของตนเองมีไว้เพื่อสนับสนุนการพัฒนาระหว่างประเทศ
แต่ประเด็นที่ญี่ปุ่นเห็นต่างไปกับยุทธศาสตร์ที่สหรัฐฯ ดำเนินการ
ก็คือการคานอำนาจกับจีน ดูเหมือนว่าญี่ปุ่นไม่ได้ต้องการให้
ภาพของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นมีภาพลักษณ์ที่เน้น
การคานอำนาจหรือมาต่อกรแข่งขันกับโครงการ BRI ของจีน
(Robinson, 2018)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อที่ผ่านมาว่า หนึ่งในเป้าหมายของสหรัฐฯ ต่อยุทธศาสตร์ FOIP ก็คือการคานอำนาจกับจีนที่มีบทบาทที่มากขึ้นโดยเฉพาะในแถบอินโด-แปซิฟิก อีกทั้งปัญหาในทะเลจีนใต้ที่ยืดเยื้อและสลับซับซ้อน (Calabrese, 2020, p. 308) การมีอำนาจมากขึ้นของจีน (the rise of China) ในภูมิภาคนี้ทำให้เกิดความกังวลต่อรัฐบาลของสหรัฐฯ ดังที่เร็กซ์ ทิลเลอร์สัน (Rex Tillerson) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐฯ ได้เคยกล่าวไว้เมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. 2017 ว่าจุดศูนย์กลางของแรงดึงดูดโลกนั้นได้ย้ายมาสู่อินโด-แปซิฟิกแล้ว (Tillerson, 2017) จาง (J. Zhang, 2019, p. 67) วิเคราะห์ว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ นั้นไม่เพียงแต่ประเด็นเรื่องจีน ยังรวมไปถึงการที่สหรัฐฯ พยายามเปลี่ยนแปลงยุทธศาสตร์ความมั่นคงแห่งชาติของสหรัฐฯ ด้วยการสนับสนุนภูมิภาคนิยมใหม่ (new regionalism) ในภูมิภาคต่าง ๆ เพราะ FOIP มีลักษณะเป็นแบบ “ภูมิภาคนิยมใหม่แบบข้ามภูมิภาค”¹⁴ (cross-regional new regionalism) ซึ่งจะสามารถช่วยเรื่องอำนาจสหรัฐฯ ที่กำลังลดน้อยถอยลงได้ด้วยการหาพันธมิตรใหม่ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ความพยายามของสหรัฐฯ ในการสร้าง

---

¹⁴ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ประเด็นภูมิภาคนิยมข้ามภูมิภาคเอาไว้เช่นเดียวกัน โดยเรียกว่า “ระเบียบข้ามภูมิภาค” (crossed-regional order) โดยวิเคราะห์ว่ายุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI ทำให้เกิดระเบียบข้ามภูมิภาคในแถบเอเชียอย่างไร ดู (Charoensri, forthcoming)

และกระชับพันธมิตรทางความมั่นคงและยกระดับความสัมพันธ์กับอินเดียขึ้นไม่ได้สร้างความกังวลในแง่ยุทธศาสตร์ของภูมิรัฐศาสตร์สมัยใหม่ เพราะเป้าหมายของการคานอำนาจจีนนั้นสอดคล้องไปกับเป้าหมายของญี่ปุ่น

2.5 ภูมิรัฐศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจในอินโด-แปซิฟิก: การแข่งขันระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ

แต่แม้ว่าจะกล่าวว่าการหลักรและเป้าหมายของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ในยุทธศาสตร์ FOIP ไม่แตกต่างกัน แต่บริบทแวดล้อมโครงสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแถบอินโด-แปซิฟิกมีมิติเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องและมีผลต่อยุทธศาสตร์ของทั้งสองประเทศ เพราะเมื่อวิเคราะห์จากสถาปัตยกรรมระดับภูมิภาคด้านเศรษฐกิจ (economic regional architecture) ที่ญี่ปุ่นและสหรัฐฯ พยายามริเริ่มกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคที่มีลักษณะ “ข้ามภูมิภาค” มากขึ้น การทับซ้อนกันของยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจึงเป็นอีกหนึ่งในเงื่อนไขและปัจจัยที่ควรพิจารณาประกอบกับยุทธศาสตร์ FOIP

ในส่วนของเศรษฐกิจ เราควรพิจารณาจากกรอบความร่วมมือระดับภูมิภาคที่มีผลต่อการจัดความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการกำหนดรูปแบบการค้าระหว่างประเทศที่มีความสำคัญสองกรอบ คือ (1) ความตกลงที่ครอบคลุมและก้าวหน้าสำหรับหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก

(Comprehensive and Progressive Trans-Pacific Partnership: CPTPP) และ (2) ความตกลงพันธมิตรทางการค้าระดับภูมิภาค¹⁵ (Regional Comprehensive Economic Partnership: RCEP) กล่าวคือ แม้ว่าทรัมป์จะมียุทธศาสตร์ FOIP ออกมา แต่ความย้อนแย้งของการให้ความสำคัญต่อเอเชียทั้งหมด ก็ปรากฏอยู่ในแนวนโยบายต่างประเทศของสหรัฐฯ เช่น การที่สหรัฐฯ ถอนตัวออกจากข้อตกลงหุ้นส่วนยุทธศาสตร์เศรษฐกิจภาคพื้นแปซิฟิก (Trans-Pacific Partnership: TPP) ในปี ค.ศ. 2017 จนทำให้ TPP เปลี่ยนชื่อเป็น CPTPP¹⁶ แต่รัฐบาลญี่ปุ่นยังเห็นความสำคัญกับการผนวกใช้ CPTPP เป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการค้าเสรี อีกทั้งกรอบ CPTPP เองก็มีปรัชญาในการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่เน้นการเปิดกว้างและการค้าที่เสรีซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่ญี่ปุ่นให้ความสำคัญ (MOFA, 2019, p. 5) และในขณะเดียวกัน RCEP ก็ยังคงเป็นความริเริ่มระดับภูมิภาคแบบพหุภาคีที่จะช่วยสนับสนุนการค้าเสรีและการเน้นย้ำผลประโยชน์และจุดยืนของญี่ปุ่นในการเป็นผู้นำของภูมิภาคและการให้ความสำคัญกับระบบพหุภาคีในภูมิภาค

---

¹⁵ RCEP มีสมาชิกจำนวน 16 ประเทศ คือ ประเทศสมาชิกของอาเซียนจำนวน 10 ประเทศ จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีย ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์

¹⁶ หลังการถอนตัวของสหรัฐฯ ทำให้ปัจจุบัน CPTPP มีสมาชิกจำนวน 11 ประเทศ คือ ญี่ปุ่น แคนาดา เม็กซิโก เปรู ชิลี ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ สิงคโปร์ มาเลเซีย บรูไน และเวียดนาม

นอกจากนี้ ประเด็นหนึ่งที่เราควรกล่าวไว้ด้วยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นที่มีต่อยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ ภายใต้เงื่อนไขบริบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปทางเศรษฐกิจและความมั่นคงที่ได้กล่าวไปก่อนหน้านี้ก็คือการพิจารณาถึงปัจจัยเงินที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ โดยเฉพาะในประเด็นสงครามการค้าระหว่างสหรัฐฯ กับจีน สงครามการค้าระหว่างสองประเทศทำให้ญี่ปุ่นต้องเผชิญกับการเลือกดำเนินนโยบายกับทั้งสองประเทศ

นอกเหนือไปจากยุทธศาสตร์ FOIP แล้ว อีกหนึ่งโครงการที่มีความสำคัญของสหรัฐฯ คือ “ข้อริเริ่มลุ่มน้ำโขงตอนล่าง” (Lower Mekong Initiative: LMI) ที่เริ่มมาตั้งแต่ ค.ศ. 2009 เพื่อวางแผนการพัฒนาความท้าทายข้ามพรมแดนของประเทศเมียนมา ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ทั้งในเรื่องความมั่นคงทางน้ำ ระบบไฟฟ้าพลังน้ำอัจฉริยะ พลังงาน การวางแผนโครงสร้างพื้นฐาน และสะเต็มศึกษา (Science, Technology, Engineering and Mathematics: STEM) ต่อมาโครงการ LMI ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น “ความร่วมมือลุ่มน้ำโขง-สหรัฐฯ” (Mekong-U.S. Partnership: MUSP) ในเดือนกันยายน ค.ศ. 2020 และมีการประชุมรัฐมนตรีหุ้นส่วนครั้งแรก การเปลี่ยนแปลงจาก LMI มาเป็น MUSP นั้นก็เพื่อขยายความร่วมมือไปจัดการกับความท้าทายใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น การจัดการกับการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 (COVID-19)

การสร้างความร่วมมือเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน การพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ การร่วมมือเพื่อจัดการกับความท้าทายเชิงกลยุทธ์
และการกำหนดนโยบายในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง การประสานงาน
กับพันธมิตร และกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับประเทศ
ในกลุ่มน้ำโขง ภายใต้กรอบความร่วมมือที่เปลี่ยนแปลงไปนี้
สหรัฐฯ ได้ผนวกและสร้างความร่วมมือร่วมกับญี่ปุ่นเพื่อพัฒนา
ลุ่มน้ำโขงเพิ่มเติมด้วยการร่วมมือกับญี่ปุ่น เช่น “ความร่วมมือ
ลุ่มน้ำโขง-สหรัฐฯ-ญี่ปุ่น” (Japan-U.S.-Mekong Power
Partnership)¹⁷ เป็นต้น

2.6 จากโอบามาสู่ทรัมป์ และการเปลี่ยนผ่านสู่ไบเดน

การเปลี่ยนแปลงนโยบายจากโอบามาสู่ทรัมป์นั้น
มีการเปลี่ยนแปลงการให้ความสำคัญที่มีต่ออนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง
เล็กน้อย แต่เมื่อการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 2020
และผลจากการเลือกตั้งทำให้โจ ไบเดน (Joe Biden) จากพรรค
เดโมแครต (Democratic Party) ได้รับการประกาศให้เป็น
ประธานาธิบดีคนใหม่ของสหรัฐฯ คำถามของไทยและอนุภูมิภาค
ลุ่มน้ำโขงที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงประธานาธิบดีที่มาจาก
พรรคเดโมแครตนี้คือ สหรัฐฯ จะมีแนวทางต่อภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก
อย่างไร

---

¹⁷ ใช้การแปล “Japan-U.S.-Mekong Power Partnership” เป็นไทยนี้ยึดตามเอกสาร
An Overview of the Mekong-U.S. Partnership ของสถานกงสุลสหรัฐฯ
ประจำจังหวัดเชียงใหม่ (ดู U.S. Consulate General Chiang Mai, 2020)

มีการวิเคราะห์ไว้ว่านโยบายต่างประเทศของไบเดน จะมีลักษณะที่เป็นมิตรกับจีนมากขึ้น (Crabtree, 2020; Rakhmat, 2020) เพราะไบเดนมีมุมมองต่อจีนว่าจีนไม่ใช่คู่แข่งของสหรัฐฯ (Atkinson & Sukin, 2019) อีกทั้งไบเดนเองก็มีแนวโน้มที่จะสร้างความร่วมมือกับจีนมากขึ้น หลังจากที่ไบเดนได้รับการประกาศว่าเป็นประธานาธิบดีคนใหม่ของสหรัฐฯ ซุซุซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีนีใหม่ของญี่ปุ่นได้โทรศัพท์ติดต่อแสดงความยินดีกับไบเดน และแสดงท่าทีที่ชัดเจนว่าญี่ปุ่นต้องการดำเนินการโดยให้ความสำคัญกับยุทธศาสตร์ FOIP ต่อไป โดยเฉพาะเมื่อทั้งสองประเทศมีความคิดที่เหมือนกันในเรื่องคุณค่าต่าง ๆ รวมไปถึงออสเตรเลีย อินเดีย และประเทศต่าง ๆ ในอาเซียนที่มีความกังวลใจเกี่ยวกับการมีอิทธิพลที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ของจีนในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก (Associated Press Television News, 2020)

ประเด็นเรื่องการเปลี่ยนผ่านของนโยบายต่างประเทศสหรัฐฯ จากทรัมป์มาสู่ไบเดนจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายการให้ความสำคัญต่ออินโด-แปซิฟิกอย่างไรยังเป็นเรื่องที่ต้องจับตามองต่อไปในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี ค.ศ. 2020 ที่แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำของประเทศและพลวัตทางการเมืองและความมั่นคง รวมไปถึงเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างมากทำให้ต้องจับตามองต่อไปว่าสหรัฐฯ จะมีการปรับเปลี่ยนนโยบายต่อภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกต่อไปอย่างไร

2.7 สรุป

บทนี้ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ โดยเฉพาะที่มีต่อยุทธศาสตร์ FOIP เพื่อที่จะตอบคำถามหลักข้อที่ 1 ของหนังสือนี้คือ “คุณลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์ของ FOIP ของญี่ปุ่นที่มีกับยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ และโครงการ BRI ของจีนมีลักษณะเช่นใด และคุณลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวส่งผลอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมืองในแถบอินโด-แปซิฟิก” ในส่วนนี้อาจสรุปได้ว่า คุณลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่าง FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ นั้นเป็นพันธมิตรกัน คุณลักษณะนี้ ก่อตัวจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ที่มีพัฒนาการมาอย่างยาวนานและต่อเนื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ในยุทธศาสตร์ FOIP นี้พัฒนาอยู่ภายใต้บริบทที่ทั้งสองประเทศที่มีความกังวลต่ออิทธิพลของจีนที่มีมากขึ้นในภูมิภาค

บทที่ 3

FOIP ของญี่ปุ่นและความสัมพันธ์กับ โครงการ BRI ของจีน

3.1 เกริ่นนำ

ระบบเครือข่ายการเชื่อมโยงทางกายภาพและด้านกฎระเบียบของโลกกำลังได้รับผลจาก “ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง” (Belt and Road Initiative: BRI) ของประเทศจีน รัฐบาลจีนตั้งเป้าหมายในการสร้างการเชื่อมโยงทางบกและทางทะเลผ่านการใช้จ่ายเงินตุนาการเรื่อง “เส้นทางสายไหม” (Silk Road) ที่เคยรุ่งเรืองในระบบเศรษฐกิจโลกในอดีต การใช้เรื่องเล่าและจินตนาการที่เคยเป็นที่รับรู้อย่างเรื่องเส้นทางสายไหมทำให้โครงการ BRI ของจีนถูกมองว่ามีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และมีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบัน

ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นนั้นถูกนักวิชาการและผู้ที่อยู่ในสายนโยบายมองว่าเป็นยุทธศาสตร์ที่มีเป้าหมายมาเพื่อคานอำนาจกับจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่จีนเริ่มขยายอำนาจทางการทหารออกมามากขึ้นเรื่อย ๆ และการมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างจีนกับญี่ปุ่นที่เกาะเตียวหยู (Diaoyu) หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่าเกาะเซนกะกุ

(Senkaku) (Choong, 2019, p. 419; Satake, 2019, p. 70) แต่แม้จะกล่าวว่ายุทธศาสตร์ FOIP มีเป้าหมายในการคานอำนาจกับจีน แต่ก็มีกรถกเถียงว่า จริง ๆ แล้วญี่ปุ่นเองก็ไม่ได้ต้องการให้ภาพของยุทธศาสตร์อินโด-แปซิฟิกเป็นภาพที่เน้นการมาคานอำนาจกับจีนมากนัก เพราะท้ายที่สุดแล้วการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นและเสถียรภาพความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียเองก็ตั้งอยู่บนสถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีน (Nagy, 2019) หรือดังที่โซโนะอูระ เคนทาโร (Sonoura Kentaro) อดีตที่ปรึกษาด้านความมั่นคงให้กับอาเบะ และปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เคยแสดงความคิดเห็นไว้ใน ค.ศ. 2018 ครั้งเมื่อมาเข้าร่วมงานสัมมนา ณ กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา ว่าญี่ปุ่นไม่ได้ใช้ FOIP เพื่อมาคานอำนาจกับจีน (Robinson, 2018)

ในขณะเดียวกัน จาง เฟง (Zhang Feng) วิเคราะห์ว่าจีนไม่ได้มองว่ายุทธศาสตร์ FOIP จะมีอิทธิพลมากในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (F. Zhang, 2019, p. 188) จึงวิเคราะห์จากความเห็นของหวัง อี้ (Wang Yi) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของจีน ที่ได้เคยแสดงความคิดเห็นไว้ว่าความคิดเรื่องอินโด-แปซิฟิกเป็นเหมือนเพียงทะเลโฟม (the sea foam) ที่ได้รับความสนใจบ้างแต่ท้ายที่สุดก็จะแตกสลายหายไป หรือที่ จิน ช่านหรง (Jin Canrong) จากมหาวิทยาลัยเหรินหมิน (Renmin University) เปรียบเปรยว่า

ความคิดเรื่องอินโด-แปซิฟิกเป็นเหมือนฟองอากาศที่จะแตกสลายหายไปเมื่อพระอาทิตย์ส่องสว่างขึ้นมา (F. Zhang, 2019, pp. 187-188) ทักษณคดีนี้สะท้อนการมองของจีนต่อยุทธศาสตร์ FOIP ว่าไม่มีความสำคัญอะไรเพราะไม่ได้มี “ยุทธศาสตร์” หรือแกนหลักสำคัญ

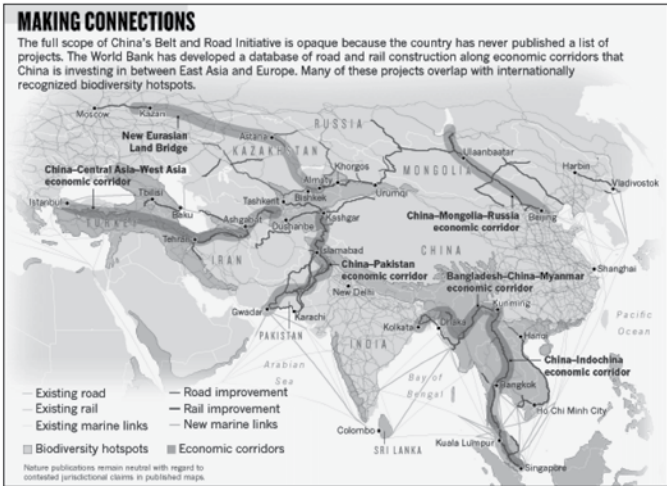
3.2 โครงการ BRI ของจีน: ความเป็นมาและโครงการโดยสังเขป

ในปัจจุบันโครงการที่มีความสำคัญอย่างมากก็คือ BRI โครงการดังกล่าวเป็นหนึ่งในโครงการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงทางภูมิศาสตร์เศรษฐกิจและการเมืองระดับโลก เพราะเป็นหนึ่งในโครงการของจีนที่ต้องการสร้างทางเชื่อมทางบกและเชื่อมทางทะเลระหว่างจีนไปยังยุโรปเข้าไว้ด้วยภาพฝันเรื่องเส้นทางสายไหมอันเป็นเส้นทางการเชื่อมต่อขนส่งสินค้าที่สำคัญในอดีต และโครงการนี้ก็มีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง เพราะเป็นการดึงเอาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของระบบการเชื่อมโยงระดับโลก เพราะรัฐบาลจีนเห็นว่าระบบโลกกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบที่มีหลายขั้วอำนาจ (multipolar world) ซึ่งภายใต้ระบบนี้ก็มีปัจจัยและเงื่อนไขอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบโลก ทั้งการที่เศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์ การมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม การพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศ ดังนั้นการพัฒนาของระบบเศรษฐกิจที่เป็นระเบียบ

และเปิดกว้างจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากขึ้น ซึ่งอาจทำได้โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างภูมิภาค (NDRC, 2015, pp.2-3)

โครงการ BRI เป็นความริเริ่มของ สี จิ้นผิง (Xi Jinping) ที่ต้องการเชื่อมเส้นทางระหว่างจีนไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียกลาง เอเชียใต้ ตะวันออกกลาง แอฟริกา และยุโรป โดยเส้นทางนั้นแบ่งเป็นสองเส้นทางหลักด้วยกันคือ เส้นทางทางบก และเส้นทางทางทะเล แนวคิดการริเริ่มโครงการ BRI ปรากฏตัวครั้งแรกด้วยชื่อว่า “แถบเศรษฐกิจเส้นทางสายไหม” (Silk Road Economic Belt) เมื่อตอนที่นายสีเดินทางไปกล่าวปาฐกถาที่ประเทศคาซัคสถานเมื่อปี ค.ศ. 2013 ต่อมาในเดือนตุลาคม ค.ศ. 2013 นายสีไปกล่าวปาฐกถาที่อินโดนีเซียและเสนอให้มีการสร้าง “เส้นทางสายไหมทางทะเลแห่งศตวรรษที่ 21” (Maritime Silk Road of the 21st Century) เพื่อเชื่อมอาเซียน ด้วยงบประมาณจากกองทุนความร่วมมือทางทะเลระหว่างจีน-อาเซียน (China-ASEAN Maritime Cooperation Fund) ต่อมาทั้งสองโครงการที่นายสีได้กล่าวก็ถูกรวมเป็นโครงการที่เรียกว่า ยุทธศาสตร์หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (OBOR)

แผนที่ที่ 3: แผนที่โครงการ BRI ของจีน

ที่มา: https://www.nature.com/immersive/d41586-019-01124-7/index.html?fbclid=IwAR2KZFcRwGt_9S3_oWWLpfZn9yyaNoXWZbtidgVWdpU-AY4lu9NTuLPRKh4

แผนที่ที่ 3 แสดงให้เห็นว่าความพยายามของจีนที่เชื่อมโยงไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วโลกนั้นเพื่อทำให้เกิดเส้นทางการคมนาคมขนส่งสินค้า เราอาจตีความเป้าหมายของจีนต่อโครงการนี้ได้หลายลักษณะ

1. จีนต้องการสร้างและสนับสนุนการเชื่อมต่อทางกายภาพ ไม่ว่าจะเป็นถนน รถไฟ ท่าเรือ หรือพลังงาน เพื่อสนับสนุนการขนส่งผู้คนและสินค้าให้รวดเร็ว ลดต้นทุนการผลิต และทำให้เกิดประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจ

2. เพื่อแสดงบทบาทนำในฐานะของประเทศมหาอำนาจโลก เพราะโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ลักษณะนี้ทำให้ภาพของการเป็นผู้นำทางด้านวิสัยทัศน์และการเงินโลกของจีนโดดเด่นขึ้นมาก

3. เพื่อคานอำนาจกับประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ในภูมิภาค ซึ่งได้แก่ สหรัฐฯ เพราะการที่จีนเข้ามามีบทบาทในประเทศต่าง ๆ ในการสนับสนุนการเชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ทำให้ประเทศต่าง ๆ ต้องการเงินที่จะเข้าไปลงทุน การที่จีนก่อตั้งธนาคารเพื่อการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานแห่งเอเชีย (Asian Infrastructure Investment Bank: AIIB) เมื่อปี ค.ศ. 2016 และการให้ความช่วยเหลือทางวิชาการแก่ประเทศอื่น ๆ ทำให้จีนสามารถเข้าไปมีบทบาทนำในการพัฒนาสาธารณูปโภคหรือเศรษฐกิจในประเทศต่าง ๆ และทำให้ประเทศผู้รับต้องเลือกว่าจะให้ความสำคัญกับจีนหรือประเทศอื่นมากกว่ากัน ในแง่นี้ การทำเช่นนี้ทำให้จีนได้รับผลประโยชน์ในการแสดงบทบาทนำในภูมิภาคในฐานะ “พี่ใหญ่” ของภูมิภาค

เมื่อพิจารณาจากเอกสารของคณะกรรมการว่าด้วยการปฏิรูปและการพัฒนาแห่งชาติ (National Development and Reform Commission: NDRC) ที่มีชื่อว่า “วิสัยทัศน์และปฏิบัติการร่วมกันในการสร้างเส้นทางสายไหมเศรษฐกิจ และเส้นทางทะเลสายไหมแห่งศตวรรษที่ 21” (Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt

and 21st-Century Maritime Silk Road) ที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในปี ค.ศ. 2015 จะพบว่าหลักการพื้นฐานของโครงการ BRI นั้นประกอบไปด้วยแนวคิดเรื่องการสร้างความเชื่อมโยง การปรึกษาหารือ ผลประโยชน์ร่วม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (harmony) และความครอบคลุม (inclusiveness) การปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เน้นตลาด (market-based operation) (NDRC, 2015, p. 4) และการสร้างสมดุลและความยั่งยืน (NDRC, 2015 cited in Oehler-Sineai., 2019, p. 276)

อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเข้าไปมีส่วนในโครงการ BRI อย่างหลีกเลี่ยงมิได้ เพราะเมื่อพิจารณาจากแผนที่ที่ 3 แล้วจะพบว่า หนึ่งในเส้นทางของโครงการ BRI ก็คือการเข้ามาเชื่อมต่อกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงคือโครงการระเบียงเศรษฐกิจจีน-คาบสมุทรอินโดจีน (China-Indochina Peninsula Economic Corridor: CICPEC) การพยายามทำให้มณฑลตอนใต้ของจีนที่ไม่มีทางออกสู่ทะเลได้รับประโยชน์จากการเชื่อมโยงไปยังเมียนมาหรือไทย มาเลเซีย สิงคโปร์ ทำให้จีนได้เส้นทางของการขนส่งสินค้า การเข้าถึงทรัพยากร และการเข้าถึงตลาดใหม่ ๆ ซึ่งจะเป็นผลประโยชน์ที่ดีต่อเศรษฐกิจของจีน

โครงการ CICPEC ถูกมองว่ามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์การเมืองของอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงอย่างสำคัญ การที่อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่การแข่งขันกันทางการเมืองของประเทศมหาอำนาจในการเข้ามาให้ความช่วยเหลือผ่าน

ODA หรือโครงการพัฒนาแบบพหุภาคี ทำให้อนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงเป็นพื้นที่ทางภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญในการเมืองระหว่างประเทศอย่างมาก CICPEC จึงเป็นเหมือนหนึ่งในเส้นทางที่จีนเลือกที่จะเข้ามาผนวกหรือเชื่อมโยงโครงการต่าง ๆ ที่จีนใช้ผ่านการทูตรถไฟความเร็วสูง (High Speed Railway Diplomacy) ที่เชื่อมเส้นทางรถไฟสายคุนหมิง-สิงคโปร์ (Kunming-Singapore Railway) หรือการพัฒนาเชื่อมโยงผ่านระเบียงเศรษฐกิจ NSEC ซึ่งเป็นการเชื่อมอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการค้าของจีน อีกทั้งยังเป็นการแสดงอาณาบริเวณอิทธิพล (sphere of influence) ของจีนได้เป็นอย่างดี กระนั้นก็ดี โครงการ CICPEC อาจจะไม่มียุทธศาสตร์หนึ่งเดียวเมื่อเปรียบเทียบกับระเบียงเศรษฐกิจอื่น ๆ ภายใต้ BRI ของจีน¹⁸

---

¹⁸ ภายใต้โครงการ BRI ของจีนนั้นประกอบไปด้วย 6 ระเบียงเศรษฐกิจหลักด้วยกัน ได้แก่ (1) สะพานเศรษฐกิจยูเรเชียใหม่ (New Eurasian Land Bridge: NELB) (2) ระเบียงเศรษฐกิจจีน-มองโกเลีย-รัสเซีย (China-Mongolia-Russia Economic Corridor: CMREC) (3) ระเบียงเศรษฐกิจจีน-คาบสมุทรอินโดจีน (China-Indochina Peninsula Economic Corridor: CICPEC) (4) ระเบียงเศรษฐกิจจีน-ปากีสถาน (China-Pakistan Economic Corridor: CPEC) (5) ระเบียงเศรษฐกิจบังกลาเทศ-จีน-อินเดีย-เมียนมา (Bangladesh-China-India-Myanmar Economic Corridor: BCIMEC) และ (6) ระเบียงเศรษฐกิจจีน-เอเชียกลาง-เอเชียตะวันตก (China-Central Asia-West Asia Economic Corridors).

แม้ว่าจะมีการวิเคราะห์ที่กันมาตลอดว่าการที่ญี่ปุ่นและจีนคิดโครงการและมียุทธศาสตร์การมองแนวทางการพัฒนาและการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เน้นเป้าหมายแตกต่างกัน จนทำให้เกิดการ “แข่งขัน” ระหว่างประเทศ แต่ก็มีประเด็นที่อาจนำมาพิจารณาร่วมว่า ท้ายที่สุดแล้วนั้น การแข่งขันระหว่างญี่ปุ่นกับจีนนั้นลักษณะแข่งขันกันจริงหรือไม่ และก่อให้เกิดผลดีต่อเอเชียหรือไม่ อัมฤติ จาซ (Amrita Jash) เสนอไว้ในความเป็นจริงแล้วนั้น จีนกับญี่ปุ่นเป็นผู้ให้เงินกู้ในความร่วมมือพหุภาคี และไม่ได้เป็นผู้แข่งกัน หากแต่เป็นพันธมิตรที่ช่วยเสริมกันและกันในภูมิภาค เพราะเงินกู้ที่ภูมิภาคนี้ต้องการนั้นมากเกินกว่าจะมีผู้ให้กู้เพียงรายเดียวจะสามารถให้ได้ (Jash, 2020, p. 223) ดังที่ผู้บริหารของทั้ง ADB และ AIIB ได้เคยแสดงความคิดเห็นลักษณะนี้เอาไว้ เช่น สตีเฟน กรอฟ (Stephen Groff) รองประธานของ ADB ได้เคยกล่าวไว้ว่า “มีความต้องการอย่างมากสำหรับงบประมาณเพื่อการพัฒนาสาธารณูปโภค ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องการแข่งขันเลย” (Okutsu & Sun, 2018) เป็นต้น

3.3 ญี่ปุ่นมอง BRI อย่างไร

มุมมองที่ญี่ปุ่นมีต่อโครงการ BRI นั้นมีการเปลี่ยนแปลงจากการไม่เห็นด้วยและมองโครงการ BRI ในแง่ที่เป็นเครื่องมือขยายอิทธิพลของจีน มาเป็นการมองว่าเป็นโอกาสที่ดีของญี่ปุ่น

โฮโซยะ ยูอิชิ (Hosoya Yuichi) วิเคราะห์ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นนั้นอาจแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วง ช่วงแรกเรียกว่า FOIP 1.0 ซึ่งเกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2007 เมื่ออาเบะไปกล่าวสุนทรพจน์ที่อินเดีย คุณลักษณะของ FOIP 1.0 คือการมองจีนในฐานะประเทศที่มาท้าทายอำนาจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และญี่ปุ่นต้องริเริ่มโครงการที่จะมาคานอำนาจจีน แต่เมื่อเวลาผ่านไปประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของระบบความมั่นคงในภูมิภาคที่สหรัฐฯ เข้ามามีบทบาทในปัญหาทะเลจีนใต้ การพัฒนาความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ (Hosoya, 2019)

การวิเคราะห์ของโฮโซยะสอดคล้องกับบทวิเคราะห์อื่น ๆ ที่มองการเปลี่ยนแปลงของมุมมองญี่ปุ่นของโครงการ BRI ที่ไปในทิศทางเดียวกัน เช่น โทมัส ทิมเลน (Thomas Timlan) และหวังเหมี่ยว (Wang Miao) วิเคราะห์ว่าในช่วงแรกนั้นญี่ปุ่นมองโครงการ BRI แบบตั้งข้อสงสัยถึงเป้าหมายที่แท้จริงของโครงการ รัฐบาลญี่ปุ่นมองว่ารัฐบาลจีนริเริ่มโครงการ BRI และธนาคาร AIIB ขึ้นมาเพื่อสร้างอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียกลาง แม้ว่าจีนจะยังไม่มีเป้าหมายหรือยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในช่วงแรก ประกอบกับการใช้เงินของ AIIB ก็ยังไม่มี ความโปร่งใส ทำให้ญี่ปุ่นไม่เห็นความสำคัญของโครงการ BRI มากนัก (Timlan, 2018; Wang, 2018)

ในช่วงแรกที่รัฐบาลจีนริเริ่มโครงการ BRI รัฐบาลญี่ปุ่นตอบโต้จีนด้วยการปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการทหารระหว่าง

ญี่ปุ่นกับสหรัฐฯ ที่มีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1997 อาเบะยังเดินทางเยือนอินเดียเพื่อกระชับความสัมพันธ์เพื่อให้สะท้อนถึงความใกล้ชิดระหว่างญี่ปุ่นกับอินเดีย

แต่มุมมองของรัฐบาลญี่ปุ่นก็เปลี่ยนแปลงไปในเดือนพฤษภาคม ปี ค.ศ. 2017 ญี่ปุ่นเริ่มแสดงท่าทีสนับสนุนโครงการ BRI ของจีน ซึ่งโฮโซยะเรียกการเปลี่ยนแปลงท่าทีของญี่ปุ่นที่เริ่มให้ความสำคัญกับโครงการ BRI ของจีนว่ายุทธศาสตร์ FOIP 2.0 เหตุการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางที่ของญี่ปุ่นเกิดขึ้นเมื่อนิไค โทชิฮิโร¹⁹ (Nikai Toshihiro) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรม (Ministry of Economy, Trade and Industry: METI) เดินทางเยือน

---

¹⁹ บทบาทของนิไคต่อการประสานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการสร้างความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นประเด็นใหญ่ที่นำศึกษาต่อไปอย่างมากว่า นิไคมีมุมมองต่อความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างไร และนิไคมีบทบาทอย่างไรบ้างในการช่วยสร้างความสัมพันธ์นั้น เพราะนิไคมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการบูรณาการของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านการก่อตั้งสถาบันวิจัยทางเศรษฐกิจเพื่ออาเซียนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (The Economic Research Institute for ASEAN and East Asia: ERIA) ที่ตั้งอยู่ที่กรุงจาการ์ตา ประเทศอินโดนีเซีย ก่อตั้งขึ้นปี ค.ศ. 2008 ERIA เป็นคลังสมอง (think tank) ที่มีสถานะทางกฎหมายระหว่างประเทศเป็นองค์กรระหว่างประเทศที่ทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการบูรณาการระดับภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการทำวิจัยเพื่อเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสำนักงานเลขาธิการอาเซียน เมื่อครั้งก่อตั้ง นิไคคาดหวังว่า ERIA จะทำหน้าที่เหมือนกับองค์กรเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (Organization for Economic Cooperation and Development: OECD) ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นิไคได้ผลักดันสนับสนุนการก่อตั้ง ERIA และของงบประมาณและประสานงานร่วมกับกระทรวงต่าง ๆ ของญี่ปุ่นอย่างแข็งขัน

ประเทศจีนเพื่อเข้าร่วมประชุมในเวทีว่าด้วยความร่วมมือระหว่างประเทศสำหรับ BRI (Belt and Road Forum for International Cooperation) (Wang, 2018) ในระหว่างการร่วมประชุมนีไคได้มอบจดหมายจากอาเบะให้กับนายสี โดยในจดหมายมีเนื้อหาที่ระบุถึงโอกาสความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนในการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานของโลกผ่านโครงการ BRI (Harris, 2020, pp. 299-300) เมื่อกลับมายังญี่ปุ่น ท่าทีของอาเบะต่อโครงการ BRI ได้เปลี่ยนแปลงไป ดังจะเห็นได้จากเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 2017 อาเบะได้แสดงท่าทีชื่นชมโครงการ BRI ว่ามีส่วนช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาค และต่อมาระหว่างการประชุม G20 ที่เมืองฮัมบูร์ก (Hamburg) ประเทศเยอรมนี อาเบะแสดงท่าทีว่าอยากร่วมมือกับโครงการ BRI เป็นครั้งแรก (Wang, 2018) ดังที่ญี่ปุ่นและจีนได้ออกเอกสารในช่วงการประชุม G20 ในครั้งนั้นว่า “ทั้งสองฝ่ายเล็งเห็นร่วมกันว่าทั้งสองประเทศจะพูดคุยกันว่าญี่ปุ่นและจีนจะมีส่วนอย่างไรในการสนับสนุนเสถียรภาพและความรุ่งเรืองของภูมิภาคและของโลก รวมไปถึงโครงการ BRI” (Harris, 2020, p. 300)

แม้ว่าจะมีการวิเคราะห์กันว่ายุทธศาสตร์ FOIP นั้นมีเป้าหมายเพื่อคานอำนาจกับจีน และหนึ่งในสาขาของความร่วมมือที่ FOIP ให้ความสำคัญก็คือการสร้างเชื่อมโยงซึ่งอาจจะเป็นโครงการที่มากเพื่อคานอำนาจกับโครงการ BRI

ของจีนที่พยายามเชื่อมภูมิภาคต่าง ๆ แต่ต้องไม่ลืมว่า ในความเป็นจริงแล้วความพยายามของญี่ปุ่นที่จะสร้างความเชื่อมโยงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนั้นมีมานานแล้ว (นรุทม์ เจริญศรี, 2561) การที่จีนริเริ่มโครงการ BRI โดยมีงบประมาณในการผลักดันการก่อสร้างโครงการพื้นฐานต่าง ๆ จึงเป็นเหมือนการที่ช่วยสนับสนุนเป้าหมายในการเชื่อมโยงของญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน รัฐบาลญี่ปุ่นเองจึงมีความเห็นว่าโครงการ BRI จะเป็นประโยชน์ต่อเป้าหมายของญี่ปุ่นเช่นเดียวกัน ดังนั้น ญี่ปุ่นจึงมองว่าการให้งบประมาณสนับสนุนโครงการ BRI ก็น่าจะช่วยสนับสนุนเป้าหมายของญี่ปุ่นได้และช่วยพัฒนากระชับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนได้เช่นเดียวกัน (Timlen 2018; Fujiwara 2016)

3.4 ภูมิรัฐศาสตร์การเมืองและเศรษฐกิจในอินโด-แปซิฟิก: การแข่งขันระหว่างญี่ปุ่นกับจีน

อามฤติ จาซ เสนอว่า การแข่งขันระหว่างจีนกับญี่ปุ่นมีนัยสำคัญต่อภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจของเอเชียสามประการ (1) ทั้งสองประเทศพยายามสนับสนุนการพัฒนาาระบบโครงสร้างพื้นฐานในเอเชีย (2) ทั้งสองประเทศพยายามสร้างความร่วมมือกับประเทศอื่น ๆ และองค์การระหว่างประเทศเพื่อเน้นย้ำความคิดเรื่องความต้องการของโลกต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และ (3) ทั้งสองประเทศดำเนินการผ่านสถาบันและโครงสร้าง

ทางการเงิน เช่น โครงการพันธมิตรที่กว้างขวางสำหรับโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพ (Expanded Partnership for Quality Infrastructure: EPQI) นั้นดำเนินการผ่าน ADB ในขณะที่โครงการ BRI ของจีนนั้นดำเนินการผ่าน AIIB (Jash, 2020, p. 230)

ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับจีนภายใต้เงื่อนไขยุทธศาสตร์ FOIP ยังมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับไต้หวัน อีก ความบาดหมางทางการเมืองระหว่างจีนกับไต้หวันจึงยังเป็นประเด็นละเอียดอ่อนที่ควรจับตาดูต่อไปว่า การที่ไต้หวันออกมาสนับสนุนยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ นี้จะส่งผลกระทบต่อภูมิรัฐศาสตร์การเมืองระหว่างประเทศในแถบเอเชียตะวันออกอย่างไร (Scott, 2019)

3.5 สรุป

มุมมองที่ญี่ปุ่นมีต่อโครงการ BRI เปลี่ยนแปลงไปตามผลประโยชน์ของญี่ปุ่นในช่วงเวลาต่าง ๆ แรกเริ่มเมื่อรัฐบาลจีนริเริ่มโครงการ BRI ทำให้ญี่ปุ่นมีความกังวลใจต่อบทบาทและเป้าหมายของจีนที่มีต่อภูมิภาคต่าง ๆ โดยเฉพาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ญี่ปุ่นมีอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจมาก แต่มุมมองที่ญี่ปุ่นมีต่อโครงการ BRI ก็เปลี่ยนแปลงไป กลายเป็นการมองว่าโครงการ BRI จะเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจให้กับญี่ปุ่นในฐานะที่เป็นช่องทางที่ทำให้ญี่ปุ่นจะได้เข้าไปมีส่วนในโครงการก่อสร้างต่าง ๆ

บทที่ 4

อินโด-แปซิฟิกในกระแสการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบต่อไทย

4.1 เกริ่นนำ

บทนี้มีเป้าหมายในการวิเคราะห์ว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ และโครงการ BRI ส่งผลอย่างไรต่ออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงและไทย การนำเสนอเริ่มต้นจากการวิเคราะห์การทับซ้อนกันของเป้าหมายของญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีน ว่าทั้งสามประเทศมีผลประโยชน์อะไรในอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงและภายใต้ผลประโยชน์นั้นทั้งสามประเทศเน้นย้ำหลักการเรื่องอะไรเพื่อเป็นแกนหลักของความร่วมมือเพื่อประสานผลประโยชน์ หลังจากนั้นจะวิเคราะห์ความท้าทายที่มีต่ออนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงและไทย

4.2 ความทับซ้อนกันของเป้าหมาย

ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ และโครงการ BRI ของจีนมีเป้าหมายที่พยายามเชื่อมโยงแผนการทางเศรษฐกิจ การทูต การเมืองและความมั่นคงที่มีอยู่เข้าไว้ด้วยกันบนแนวคิดใหม่ดังที่ญี่ปุ่นและสหรัฐฯ พยายามเสนอว่าภูมิภาคเหล่านี้เป็น

ภูมิภาคที่เรียกว่าอินโด-แปซิฟิก ในขณะที่จีนก็เสนอภาพของการเชื่อมโยงภูมิภาคต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันผ่านโครงการเชื่อมโยงระดับโลก

อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงถูกจัดเป็นหนึ่งในพื้นที่ที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ต่อญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีน เพราะทั้งสามประเทศเล็งเห็นความสำคัญของอนุภูมิภาคในประเด็นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1: เปรียบเทียบมุมมองความสำคัญที่มีต่ออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ญี่ปุ่น	สหรัฐฯ	จีน
<ul style="list-style-type: none"> - มีชาวญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในอนุภูมิภาคมาก - มีการลงทุนของบริษัทญี่ปุ่นอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคเป็นจำนวนมาก - เป็นตลาดแรงงานและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อระบบการผลิตของญี่ปุ่น 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงไปยังเอเชียใต้ซึ่งเป็นตลาดและพันธมิตรทางการเมืองที่สำคัญของญี่ปุ่น - ประชาชนกำลังเผชิญกับปัญหาและความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อม โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขง - การเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์การเมืองและความมั่นคงในการคานอำนาจกับจีน 	<ul style="list-style-type: none"> - เป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสิ่งแวดล้อม จำเป็นต้องดูแลรักษา - มีชาวจีนอาศัยอยู่ในอนุภูมิภาคเป็นจำนวนมาก - ความใกล้ชิดทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม - การมีพรมแดนทางธรรมชาติเชื่อมโยงติดต่อกัน - มีพื้นที่ติดต่อกับทะเลจีนใต้ที่เป็นเขตพิพาทระหว่างประเทศที่สำคัญ - เป็นตลาด แรงงานและแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อระบบการผลิตของจีน

ที่มา: ผู้เขียน

จากตารางที่ 1 จะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาจากความสำคัญ
ของอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่มีต่อญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีนแล้ว
แม้ว่าอนุภาคนี้อาจประกอบไปด้วยประเทศที่อาจจะมีมีความสำคัญ
น้อยกว่าบางประเทศในภูมิภาคอื่น ๆ โดยเปรียบเทียบ แต่ก็มี
ความสำคัญในแง่สังคม เศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคง
ต่อทั้งสามประเทศ และเมื่อพิจารณาจากยุทธศาสตร์ FOIP
ของทั้งญี่ปุ่นและสหรัฐฯ รวมไปถึงโครงการ BRI ของจีน จะพบว่า
สิ่งที่สามประเทศให้ความสำคัญก็คือการสร้างเชื่อมโยง
ระหว่างกัน (connectivity)²⁰ ซึ่งประกอบไปด้วยการเชื่อมโยง
ทางกายภาพ (physical connectivity หรือ hard infrastructure)
และความเชื่อมโยงเชิงโครงสร้าง (institutional connectivity
หรือ soft infrastructure) เพราะการเชื่อมโยงไม่เพียงแต่
ถูกสร้างภาพว่ามีความเกี่ยวข้องกับการเปิดโอกาสให้ผู้คน
สามารถเดินทางไปมาหาสู่เพื่อการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมส่วนตัวได้
แต่เรื่องเล่าหลักที่ถูกใช้เพื่อเป็นแรงผลักดันหลักก็คือ
การเชื่อมโยงกันทางกายภาพและกฎระเบียบที่จะช่วยทำให้เกิด
การผลิต การค้า การลงทุนทั้งระดับภายในประเทศและระดับ
ระหว่างประเทศ

---

¹⁹ ผู้เขียนได้เคยวิเคราะห์เปรียบเทียบประเด็นของสาขาของความร่วมมือภายใต้กรอบ
ความร่วมมือระดับภูมิภาคแล้ว ดู นรุตม์ เจริญศรี (2562)

ยุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI เน้นการให้เกิด การเชื่อมโยงกันโดยมีบรรทัดฐานทางความคิดเป็นหลักคิดพื้นฐาน เบื้องหลัง แนวคิดเรื่องความเชื่อมโยงมีความสำคัญในระบบ การเมืองระหว่างประเทศในปัจจุบันอย่างมาก เพราะประเทศ มหาอำนาจในภูมิภาคต่างพยายามใช้หลักคิดเรื่องการเชื่อมโยง เป็นหลักการเพื่อเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับประเทศหรือภูมิภาคต่าง ๆ ซึ่งอินโด-แปซิฟิกก็มีหลักคิดดังกล่าวเป็นหนึ่งในองค์ประกอบ²¹

การแข่งขันกันทางด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานที่มีส่วน เชื่อมโยงและพัฒนากการขนส่ง โทรคมนาคม และพลังงานนั้น ไม่ได้เป็นเพียงการแข่งขันกันของญี่ปุ่น จีน สหรัฐฯ เท่านั้น แต่หากพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้วยัง พบอีกว่า ภายใต้การแข่งขันกันระหว่างญี่ปุ่น จีน และสหรัฐฯ นั้น ทำให้ทั้งสามประเทศขยายความสัมพันธ์ไปยังประเทศขนาดใหญ่ อื่น ๆ ในภูมิภาคเพื่อสร้างพันธมิตรด้วย เช่น การที่ญี่ปุ่นริเริ่ม “ระเบียงแห่งการเจริญเติบโตเอเชีย-แอฟริกา” (Asia-Africa Growth Corridor: AAGC) ในปี ค.ศ. 2017 เป็นต้น (ดูแผนที่ ที่ 4)

---

²¹ ตัวอย่างงานที่พยายามให้ประเทศของตนใช้แนวคิดเรื่องการเชื่อมโยงเป็นเครื่องมือ เพื่อพัฒนาหรือสร้างความสัมพันธ์ในแถบอินโด-แปซิฟิก ดู Wilson (2019) ที่เสนอให้ ออสเตรเลียใช้ประเด็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเชื่อมโยงเป็นเครื่องมือ เป็นต้น

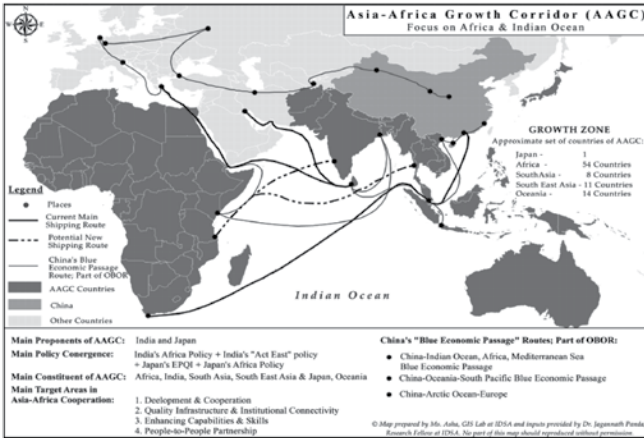
หลักการพื้นฐานทางความคิดที่สำคัญของยุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI คือ การให้ความสำคัญกับ “การเชื่อมโยง” ภายใต้ยุทธศาสตร์และโครงการเหล่านั้นหลักการพื้นฐานของการเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับตัวแสดงและประเด็นต่าง ๆ บนโลก โดยอาจสรุปออกมาได้ดังต่อไปนี้ (ดูตารางที่ 2)

ตารางที่ 2: เปรียบเทียบหลักการในยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่น สหรัฐฯ และโครงการ BRI ของจีน

ประเทศ	หลักการ
ญี่ปุ่น	หลักนิติธรรม การเปิดเสรีทางการเดินทาง การเปิดกว้าง และการค้าเสรี
สหรัฐฯ	เสรีภาพ ประชาธิปไตย หลักนิติธรรม การเปิดให้มีการแลกเปลี่ยนความเห็นทางความมั่นคงและเศรษฐกิจ รวมถึงไปถึงการสร้างพันธมิตรเพื่อคานอำนาจกับจีน
จีน	การสร้างเชื่อมโยง การปรึกษาหารือ ผลประโยชน์ร่วม ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความครอบคลุม การปฏิบัติ การต่าง ๆ ที่เน้นตลาด และการสร้างสมดุลและความยั่งยืน

ที่มา: รวบรวมและวิเคราะห์จาก U.S. Department of State (2019), MOFA (2019), NDRC (2015)

แผนที่ที่ 4: ความเชื่อมโยงระหว่างเอเชีย-แอฟริกาภายใต้แผน AAGC

ที่มา: Panda (2017, p. 3)

หลักการพื้นฐานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นการให้ความสำคัญกับคุณค่าที่แตกต่างกัน แต่ประเด็นที่สำคัญก็คือทั้งสามประเทศนั้นมีประเด็นเรื่องของการเชื่อมต่อหรือการเชื่อมโยง ซึ่งเป็นหลักการสำคัญร่วมด้วยกัน กระนั้นผู้เขียนมีความเห็นว่าการมองยุทธศาสตร์ FOIP ของทั้งญี่ปุ่นและสหรัฐฯ นั้นอาจจะมีความแตกต่างกัน เพราะในเอกสารของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ อาจจะไม่ได้ลงรายละเอียดในยุทธศาสตร์มากนัก และดังที่ FOIP ของญี่ปุ่นเองก็ยังคงถูกมองว่าเป็นแค่ “วิสัยทัศน์” ทำให้ความชัดเจนและรายละเอียดของ FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ยังไม่มี

ความชัดเจนมากเมื่อเปรียบเทียบกับยุทธศาสตร์ FOIP ของฝรั่งเศส หรือเยอรมนีที่ออกตามหลังมา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ FOIP ของ ญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ออกมาในช่วงแรกก่อนซึ่งน่าจับตามองต่อไปว่าจะมีการเพิ่มเติมเอกสารที่มีปรัชญา แนวคิด หรือรายละเอียด โครงการมากขึ้นอย่างไรในอนาคต

อาจกล่าวเพิ่มเติมอีกด้วยว่า ในความเป็นจริงแล้ว ยุทธศาสตร์ FOIP ก็มีอยู่ในนโยบายต่างประเทศของเยอรมนี ฝรั่งเศส รัสเซีย และสหราชอาณาจักรเช่นเดียวกัน แต่หลักการ เรื่องความเชื่อมโยงของโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นแก่นแกนหลัก ของยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ รวมไปถึงโครงการ BRI ของจีนกลับไม่ปรากฏเป็นหลักคิดหลักของ FOIP ของ ประเทศเหล่านั้น เพราะเยอรมนีให้ความสำคัญกับเรื่อง ความสัมพันธ์แบบพหุภาคี ระเบียบที่เน้นกฎระเบียบ เป้าหมาย การพัฒนาขององค์การสหประชาชาติ สิทธิมนุษยชน ความ ครอบคลุม (inclusivity) ที่ให้ความสำคัญกับการร่วมมือกัน ระดับภูมิภาค และการให้ความสำคัญกับพันธมิตรที่เท่าเทียมกัน (Federal Foreign Office, 2020, pp. 11-12) ส่วนฝรั่งเศส ให้ความสำคัญกับการสร้างพันธมิตรโดยรวมเงินเข้ามา ในยุทธศาสตร์ของภูมิภาค การสร้างความร่วมมือกับสหภาพยุโรป และองค์การระหว่างประเทศในเอเชีย การจัดการกับปัญหา กลุ่มผู้ก่อการร้ายอิสลามในภูมิภาค และการสนับสนุนการจัดการ กับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในภูมิภาค เช่น สิ่งแวดล้อม สุขภาพ วิทยาศาสตร์ เป็นต้น (Directorate for Asia and Oceania, 2020)

เป้าหมายที่ทับซ้อนกันนี้ปรากฏออกมาในโครงการที่เกี่ยวข้องกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและอาเซียน เช่น ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงด้วยการผนวกให้อนุภูมิภาคนี้เชื่อมโยงไปกับแผนการพัฒนาและความริเริ่มระดับภูมิภาคต่าง ๆ ที่ญี่ปุ่นได้ดำเนินการอยู่แล้วในระดับอาเซียน ไม่ว่าจะเป็น

1. การให้ความสำคัญกับอาเซียนในฐานะที่เป็นแกนกลางของความร่วมมือระดับภูมิภาค (ASEAN Centrality)
2. การให้ความสำคัญกับ “มุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก” (ASEAN’s Outlook on Indo-Pacific: AOIP)
3. การให้ความสำคัญกับความริเริ่มแม่โขง-ญี่ปุ่น (Mekong-Japan Initiative: MJJ) ที่ก่อตั้งมาตั้งแต่ ค.ศ. 2009
4. การเชื่อมโยงไปกับกรอบความร่วมมืออนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (The GMS Economic Cooperation Program) ของ ADB ที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจในอนุภูมิภาค

โครงการทั้งสี่นี้มองว่าอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเป็นส่วนหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีอาเซียนในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศของภูมิภาคคอยดูแลการพัฒนาความร่วมมืออยู่ ทำให้แนวทางการให้ความช่วยเหลือของญี่ปุ่นมีทับซ้อนกันของการมองอนุภูมิภาคและภูมิภาค

นอกเหนือไปจากนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นยังได้ริเริ่มโครงการ “พันธมิตรเพื่อโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพ” (Partnership

for Quality Infrastructure: PQI) ในปี ค.ศ. 2015 เพื่อร่วมมือทำงานกับ ADB ในการให้ความรู้และสนับสนุนการพัฒนา ระบบโครงสร้างพื้นฐานในเอเชียใต้ ตะวันออกกลาง เอเชียกลาง และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และต่อมารัฐบาลญี่ปุ่นได้เปลี่ยนแปลงชื่อ PQI เป็น “โครงการพันธมิตรที่กว้างขวางสำหรับโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพ” (Expanded Partnership for Quality Infrastructure: EPQI) เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลกมากยิ่งขึ้น และขยายความร่วมมือไปกับองค์กรรับประกันด้านการส่งออกและการลงทุนแห่งญี่ปุ่น (Nippon Export and Investment Insurance: NEXI) บริษัทการลงทุนสาธารณูปโภคต่างแดนเพื่อการขนส่งและการพัฒนาเมืองแห่งญี่ปุ่น (Japan Overseas Infrastructure Investment Corporation for Transport and Urban Development: JOIN) บริษัทกองทุนเพื่อการพัฒนาในต่างแดนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการบริการด้านไปรษณีย์ของญี่ปุ่น (Fund Corporation for the Overseas Development of Japan’s ICT and Postal Services: JICT) บริษัทแห่งชาติด้านน้ำมัน แก๊ส และเหล็กแห่งญี่ปุ่น (Japan Oil, Gas and Metals National Corporation: JOGMEC) ธนาคารเพื่อความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งประเทศญี่ปุ่น (Japan Bank for International Cooperation: JBIC) และองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของญี่ปุ่น (Japan International Cooperation Agency: JICA) ที่จะช่วย

สนับสนุนการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ทั่วโลก รวมไปถึงในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ในแง่นี้จะเห็นว่า ยุทธศาสตร์ที่รัฐบาลญี่ปุ่นกำลังใช้กับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนั้นสลับซับซ้อนและผ่านช่องทางหลายแบบ ความสัมพันธ์ที่ญี่ปุ่นสร้างแบบทวิภาคีและแบบพหุภาคี และความริเริ่มในโครงการต่าง ๆ มีส่วนสำคัญที่ทำให้ญี่ปุ่นมีบทบาทในการนำเสนอแนวทางการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ในส่วนของสหรัฐฯ แม้ว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ จะมองการพัฒนาภูมิภาคนี้ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การเมืองที่กว้างใหญ่ แต่การบูรณาการให้อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ความมั่นคงของสหรัฐฯ ก็เห็นได้จากโครงการ MUSP ที่เพิ่มระดับความร่วมมือขึ้นมาดังที่รัฐบาลสหรัฐฯ มองว่าความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างนี้ให้ความสำคัญกับ AOIP และยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ ซึ่งเน้นประเด็นความเท่าเทียม ธรรมาภิบาล การเปิดกว้าง ความโปร่งใส การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเคารพอำนาจอธิปไตยของประเทศต่าง ๆ อีกทั้งสหรัฐฯ เองก็ยังเห็นว่าสหรัฐฯ ก็ยังให้ความสำคัญกับกรอบความร่วมมืออื่น ๆ ที่มีอยู่แล้วในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิรวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง²² (Ayeyawady - Chao

---

²² ประเทศสมาชิกของ ACMECS ประกอบไปด้วย เมียนมา ไทย ลาว กัมพูชา เวียดนาม

Phraya - Mekong Economic Cooperation Strategy : ACMECS) อาเซียน หรือคณะกรรมการธิการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission: MRC) (Office of the Spokesperson, 2020) การกล่าวอ้างกล่าวของสหรัฐฯ แสดงให้เห็นนัยสำคัญประการหนึ่ง คือ สหรัฐฯ ไม่ได้กล่าวถึงกรอบความร่วมมืออื่น ๆ ที่ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ริเริ่ม ไม่ว่าจะที่เป็นของญี่ปุ่นหรือจีน²³

อีกทั้งสหรัฐฯ และญี่ปุ่นเองก็มีการดำเนินความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันภายใต้ยุทธศาสตร์ FOIP ทั้งประเด็นเรื่องพลังงานผ่านความร่วมมือที่เรียกว่า “พันธมิตรด้านพลังงานในแม่น้ำโขงระหว่างญี่ปุ่น-สหรัฐฯ” (Japan-U.S. Mekong Power Partnership: JUMPP) ที่ริเริ่มมาในปี ค.ศ. 2019 ที่มีเป้าหมายในการพัฒนาพลังงานในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งสอดคล้องไปกับเป้าหมายของญี่ปุ่นที่ต้องการสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีคุณภาพ

---

²² กระนั้นก็ตาม สิ่งที่พึงจับตามองในอนาคตก็คือบทบาทของ ACMECS ในการเมืองของอนุภูมิภาค เพราะเมื่อพิจารณาจากบทบาทของประเทศสมาชิกของ ACMECS แล้วจะพบว่าไม่มีประเทศมหาอำนาจใดอยู่ในกรอบนี้ ซึ่งทำให้ ACMECS กลายเป็นกรอบความร่วมมือที่ยังปราศจากการเข้ามาแทรกแซงโดยมหาอำนาจอย่างจริงจัง แม้ว่าในปลายปี ค.ศ. 2019 รัฐบาลเกาหลีใต้ได้ประกาศให้ความสำคัญกับ ACMECS ว่าเป็นกรอบความร่วมมือที่เกาหลีใต้จะใช้เป็นเวทีการให้ความช่วยเหลือกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงก็ตามแต่ แต่ก็ยังไม่มีความคืบหน้าหรือโครงการการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม หรือยังไม่มีแผนยุทธศาสตร์จากเกาหลีใต้เข้ามาใน ACMECS ดังนั้น ในอนาคตกรอบ ACMECS อาจกลายเป็นพื้นที่ที่ประเทศมหาอำนาจอาจเข้ามาใช้ประโยชน์ก็ได้

ส่วนโครงการ BRI ของจีนไม่เพียงแต่พยายามเชื่อมโยงอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงเข้ากับระบบเครือข่ายการขนส่งและการผลิตระหว่างประเทศเท่านั้น แต่อีกหนึ่งความริเริ่มระดับภูมิภาคที่มีความสำคัญก็คือรัฐบาลจีนได้เริ่มกรอบความร่วมมือล้านช้าง-แม่โขง (Lancang-Mekong Cooperation: LMC) เมื่อปี ค.ศ. 2014 ซึ่งมีการประชุมอย่างเป็นทางการครั้งแรกเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 2016 กรอบความร่วมมือ LMC มีเป้าหมายในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ลดช่องว่างของระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสนับสนุนการเติบโตของอาเซียน รัฐบาลจีนเน้นย้ำการพัฒนาความร่วมมือกับอาเซียนโดยให้อาเซียนเป็นแกนกลางของความร่วมมือ และใช้ LMC เป็นกรอบในการนำการประสานความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับอาเซียน พร้อมกับผนวกเอา BRI มาเป็นหนึ่งในเครื่องมือเพื่อตอบสนองนโยบายนั้น

ตารางที่ 3: สรุปยุทธศาสตร์ กรอบความร่วมมือและความริเริ่ม ของญี่ปุ่น สหรัฐฯ จีน ที่มีผลต่ออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

	ญี่ปุ่น	สหรัฐฯ	จีน
ระดับโลก	-ยุทธศาสตร์ FOIP -EPQI	ยุทธศาสตร์ FOIP	โครงการ BRI
ระดับ ภูมิภาค	-MJI -ระเบียบเศรษฐกิจของ ADB	MUSP	LMC
	การให้ความสำคัญกับ AOIP		

ที่มา: ผู้เขียน

จากตารางที่ 3 จะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาจากยุทธศาสตร์ และกรอบความร่วมมือที่ญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีนได้ริเริ่ม และในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงดังที่ได้กล่าวมาจะพบว่าทั้งสามประเทศมหาอำนาจให้ความสำคัญกับพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ความมั่นคง การเป็นพื้นที่ทางการเมืองระหว่างประเทศที่มหาอำนาจต้องการเข้ามาสร้างหรือแสดงให้เห็นการเป็นเขตอิทธิพลผ่านการเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิด จากการมีการเยี่ยมชม ความสัมพันธ์ทางการทูต การให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ และการให้งบประมาณสนับสนุนโครงการพัฒนาต่าง ๆ โดยเฉพาะการเน้นการเชื่อมโยงดังที่ได้กล่าวไปในตารางที่ 2

4.3 ผลกระทบและความท้าทายต่อประเทศไทย

ไม่ว่ายุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นจะมีเพื่อการแข่งขันหรือเพื่อพัฒนาอินโด-แปซิฟิกแบบให้ประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ หรือองค์การระหว่างประเทศได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือไม่ก็ตาม แต่ประเด็นที่แน่ชัดก็คือพลวัตของยุทธศาสตร์ FOIP นี้มีผลต่ออาเซียนและอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงอย่างมีนัยสำคัญ ในกรณีของอาเซียน การที่มหาอำนาจต่างมีมุมมองกรอบการมองขอบเขตว่าพื้นที่ใดบ้างที่ถือว่าอยู่ในอินโด-แปซิฟิก (ดูแผนที่ที่ 1) ความแตกต่างของประเทศที่ถูกนับรวมแสดงถึงนัยของ ความสำคัญของพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อผลประโยชน์ทาง ยุทธศาสตร์การเมือง ความมั่นคง และเศรษฐกิจ แต่ไม่ว่า มหาอำนาจจะมีความแตกต่างของการมองขอบเขตของ อินโด-แปซิฟิกอย่างไร แต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็มีที่ตั้งเชิงภูมิรัฐศาสตร์ในใจกลางของวิธีการมองเหล่านั้นเสมอ

การตระหนักได้ถึงกระแสของการแข่งขันนี้ทำให้อาเซียน ในฐานะที่เป็นองค์การระหว่างประเทศประกาศเอกสาร “มุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิก” (ASEAN’s Outlook on Indo-Pacific: AOIP) ออกมาในปี ค.ศ. 2019 ในประกาศดังกล่าว อาเซียนตระหนักดีถึงความสำคัญของอาเซียนที่ตั้งอยู่ใจกลางของภูมิภาคและอยู่ท่ามกลางกระแสการแข่งขันอาเซียนเน้นย้ำว่าไม่ได้ต้องการจะสร้างโลกใหม่ขึ้นมา

แต่ต้องการเน้นย้ำความสำคัญของกลไกที่เน้นอาเซียนเป็นศูนย์กลาง โดยคาดหวังไว้กลไกต่าง ๆ ที่เป็นความริเริ่มในภูมิภาคใช้อาเซียนเป็นศูนย์กลาง เช่น การประชุมสุดยอดเอเชียตะวันออก (East Asia Summit: EAS) ที่อาเซียนก็ควรเป็นศูนย์กลางของความร่วมมือ หรือกลไกอื่น ๆ อีก เช่น เวทีการประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum: ARF) การประชุมรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียน (ASEAN Defence Ministers' Meeting-Plus: ADMM-Plus) เวทีการประชุมทางทะเลของอาเซียน (Expanded ASEAN Maritime Forum: EAMF) หรืออาเซียนบวกหนึ่ง (ASEAN Plus One) เป็นต้น (ASEAN, 2019, p. 2) ในเอกสารมุมมองของอาเซียนต่ออินโด-แปซิฟิกนั้นยังเน้นย้ำหลักการและคุณค่าที่สำคัญต่าง ๆ ทั้งเรื่องความเปิดกว้าง ความโปร่งใส ความครอบคลุม (inclusivity) กรอบที่เน้นกฎระเบียบ หลักธรรมาภิบาล การเคารพอำนาจอธิปไตย การไม่แทรกแซง การช่วยกันระหว่างกรอบความร่วมมือต่าง ๆ เป็นต้น

ความท้าทายอีกประการที่อาเซียนต้องเผชิญภายใต้การแข่งขันกันของประเทศมหาอำนาจก็คือการที่อาเซียนไม่ได้เป็นศูนย์กลางของความร่วมมือ เมื่อพิจารณาจากกรอบความร่วมมือต่าง ๆ จะพบว่าอาเซียนพยายามเน้นย้ำหลักการการให้อาเซียนเป็นแกนกลางเพื่อให้ไม่ต้องตกอยู่ในสถานะของการที่ต้องเลือกข้าง

การให้อาเซียนเป็นแกนกลางทำให้อาเซียนดำรงตำแหน่งที่ใช้ประโยชน์จากมหาอำนาจต่าง ๆ ได้ แต่ยุทธศาสตร์ FOIP นั้นแตกต่างออกไป เพราะอาเซียนไม่ได้เป็นแกนหลักของวิธการมองความร่วมมือนี้ ดังนั้นยุทธศาสตร์ FOIP ก็อาจทำให้อาเซียนลดความสำคัญลงไป

หนึ่งในประเด็นที่ยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ และโครงการ BRI มีผลต่ออนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงและไทยก็คือ ยุทธศาสตร์และโครงการเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงภูมิรัฐศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศของไทยใหม่ประเทศไทยในฐานะส่วนหนึ่งของระบบเครือข่ายการผลิตระหว่างประเทศ (International Production Network: IPN) ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางของที่ตั้งฐานการผลิตใจกลางอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง และเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดทางเศรษฐกิจและการเมืองกับทั้งญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีน ทำให้ไทยต้องอยู่ในสถานะของการเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดกับมหาอำนาจทุกฝ่ายภายใต้การแข่งขันทางยุทธศาสตร์ของมหาอำนาจนี้ ไทยจะจัดวางตนเองให้อยู่ในชุดความสัมพันธ์แบบใด เพราะทั้งสามประเทศนั้นก็เป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองโลกการที่ไทยต้องดำเนินความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับประเทศใดประเทศหนึ่งก็ย่อมจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับประเทศอื่นที่เหลือ

ประเด็นที่ควรเป็นจุดเริ่มต้นของการมองความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับมหาอำนาจคือการที่ไทยต้องระบุดอกมาให้ได้ก่อนว่ารัฐไทยมองว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีลักษณะเป็นแบบใด รัฐไทยมองว่าระบบระหว่างประเทศมีลักษณะเป็นแบบใด หากมองว่าระบบขั้วอำนาจใจการเมืองโลกเป็นแบบ (1) ขั้วอำนาจเดียว (unipolar) คือ การมองว่ามีสหรัฐฯ เป็นประเทศมหาอำนาจเพียงประเทศเดียวในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แนวทางการให้ความสำคัญก็ต้องเน้นไปที่การสร้างปฏิสัมพันธ์กับสหรัฐฯ เป็นหลัก แต่หากมองว่าเป็นระบบ (2) สองขั้วอำนาจ (bipolar) คือการมองว่ามีประเทศสองประเทศที่สำคัญและทรงอิทธิพลต่อการเมืองระหว่างประเทศ หากคิดว่ามีสองขั้วอำนาจก็ต้องตอบคำถามอีกว่าคือประเทศใด ระหว่างสหรัฐฯ จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย หรือประเทศใดบ้าง และรัฐไทยจะรักษาดุลอำนาจใจการเมืองความสัมพันธ์ระหว่างสองขั้วอำนาจนั้นอย่างไร หรือหากมองว่าเป็นระบบแบบ (3) หลายขั้วอำนาจ (multipolar) คือการมองว่าระบบระหว่างประเทศมีประเทศมหาอำนาจหลายประเทศ หรือมีหลายขั้วอำนาจ หากมองระบบระหว่างประเทศในลักษณะนี้แล้ว ก็จะทำให้วิธีการคิดว่ารัฐไทยจะดำเนินความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัฐมหาอำนาจใด ก็จะต้องคานอำนาจ หรือรักษาผลประโยชน์ที่จะดำเนินกับอีกมหาอำนาจหนึ่งเอาไว้

เมื่อพิจารณาถึงคุณลักษณะของระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในปัจจุบันแล้วเราอาจจะกล่าวได้ว่ามีลักษณะเป็นหลายขั้วอำนาจ เพราะไม่เพียงแต่สหรัฐฯ เท่านั้นที่มีบทบาทในระบบเศรษฐกิจและการเมืองโลก แต่ยังมีประเทศอื่น ๆ เช่น จีน ญี่ปุ่น รัสเซีย สหภาพยุโรป ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ เกาหลีใต้ อินเดีย หรือบราซิล ที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและการเมือง การเติบโตขึ้นของประเทศและภูมิภาคหรือกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศในโลกปัจจุบันก็ยิ่งสะท้อนภาพให้เห็นว่าแนวโน้มของโลกในอนาคตจะมีลักษณะเป็นแบบหลายขั้วอำนาจ เมื่อวิเคราะห์จุดยืนของรัฐบาลไทยว่าไทยมองว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีลักษณะเป็นแบบใด ก็จะพบว่า ในเอกสารอย่าง “นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2564)” ที่ระบุเอาไว้ว่า

“การเมืองโลกมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงไปสู่หลายขั้วอำนาจ โดยสหรัฐอเมริกา ต้องเผชิญกับการท้าทายจากรัสเซียและจีน นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของขั้วอำนาจใหม่ทางเศรษฐกิจโลก คือ กลุ่ม BRICS ประกอบด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ ซึ่งกำลังมีบทบาทในเวทีระหว่างประเทศ เพิ่มมากขึ้น และมีท่าทีต้องการมีส่วนร่วมกำหนดกรอบกติกาของโลก โดยมีความเคลื่อนไหวที่สำคัญในด้าน

เศรษฐกิจและการเงินระหว่างประเทศซึ่งเป็นการท้าทายและสร้างดุลอำนาจใหม่ และมีแนวโน้มส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงระเบียบโลก ทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ สภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ประเทศไทยต้องดำเนินนโยบายด้วยความอ่อนตัว ในการกำหนดท่าทีเพื่อรักษาดุลยภาพทางความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ” (สำนักงานสภาพความมั่นคงแห่งชาติ, 2560, หน้า 3)

วิธีที่หน่วยงานด้านความมั่นคงและที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายต่างประเทศเห็นว่าระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมีลักษณะหลายขั้วอำนาจนั้นดูเหมือนจะสอดคล้องกับลักษณะที่แท้จริงของโลก คำถามที่เราอาจจะต่อยอดไปจากการมองในลักษณะดังกล่าวก็คือ หากรัฐไทยมองระบบระหว่างประเทศในลักษณะดังกล่าวแล้ว ไทยจะดำเนินความสัมพันธ์อย่างไรที่จะคานอำนาจกับประเทศมหาอำนาจต่าง ๆ เอาไว้ได้

เมื่อพิจารณาจากการมองระบบขั้วอำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศแล้ว การที่ไทยมองว่าระบบระหว่างประเทศเป็นแบบหลายขั้วอำนาจ ประกอบกับเมื่อพิจารณาจากแนวยุทธศาสตร์และนโยบายที่ญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีนใช้ดังที่ได้เสนอไปในส่วนต่าง ๆ ของหนังสือแล้ว ความท้าทายและนัยทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ไทยต้องเผชิญอาจมีดังต่อไปนี้

1. เศรษฐกิจ: ประเด็นด้านเศรษฐกิจน่าจะเป็นประเด็นปัญหาความท้าทายหลักที่ไทยต้องเผชิญในการแข่งขันกันของประเทศมหาอำนาจ เราได้เห็นการริเริ่มโครงการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่มีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการค้าเสรี การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การลดความยากจน การเพิ่มระดับการพัฒนา รวมไปถึงการก่อสร้างระบบการเชื่อมโยงทางกายภาพและเชิงโครงสร้างที่ทำให้ไทยต้องเชื่อมต่อไปกับประเทศเพื่อนบ้านในอนุภูมิภาคและเชื่อมไปยังภูมิภาคอื่นข้างเคียง เช่น เอเชียใต้ แอฟริกาและยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ประเทศมหาอำนาจพยายามเชื่อมอนุภูมิภาคนี้เข้าไว้ด้วยกันทำให้ไทยอาจต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งเรื่องการจัดเครือข่ายการผลิตระดับภูมิภาคและระดับระหว่างประเทศที่เชื่อมโยงไปยังภูมิภาคอื่น ๆ ที่มีเขตติดต่อกับอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางและการขนส่งข้ามพรมแดน การควบคุมดูแลการข้ามแดน โดยเฉพาะในช่วงปัจจุบันที่โลกกำลังเผชิญปัญหาการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 (COVID-19) ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการเดินทางข้ามพรมแดน โรคข้ามพรมแดน และการจัดการภัยความมั่นคงแบบไม่ตามรูปแบบ (non-traditional security)

2. การเมืองและความมั่นคง: ประเด็นความมั่นคงมีความสำคัญต่ออนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงภายใต้ยุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI ในสองมิติ (1) *ประเด็นภายในยุทธศาสตร์*

FOIP และโครงการ BRI เอง กล่าวคือ ประเด็นด้านการเมือง และความมั่นคงที่ถูกกระทุงเอาไว้ในทั้ง FOIP และ BRI มีความสำคัญ ในตัวของมันเอง ทั้งประเด็นสิ่งแวดล้อม การค้ามนุษย์ ปัญหา ทางทะเล (ซึ่งครอบคลุมไปถึงการเดินทางเรืออย่างปลอดภัย ในน่านน้ำ และการสื่อถึงความมั่นคงทางทะเล อันเป็นผล มาจากปัญหาทะเลจีนใต้) ดังนั้นในแง่ของปัญหา มันก็มีความสำคัญ ในตัวของมันเองที่จำเป็นที่จะต้องได้รับการดูแลและจัดการ ผ่านกลไกและการสนับสนุนจากประเทศในอนุภูมิภาคและ มหาอำนาจ และ (2) **ประเด็นการต่อสู้กันระหว่างยุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI** กล่าวคือ ไม่เพียงแต่ปัญหาที่เป็น ประเด็นเท่านั้น แต่ตัวนโยบายหรือเอกสาร หรืออาจจกล่าวว่ ตัว “ยุทธศาสตร์ FOIP” และ “โครงการ BRI” เองก็เป็น ประเด็นปัญหาความท้าทายระหว่างประเทศ เพราะหากไม่ พิจารณาถึง “ประเด็น” ในยุทธศาสตร์และโครงการ แต่พิจารณาการเมืองเบื้องหลังของการออกยุทธศาสตร์ และแผนการออกมา เราก็จะพบว่าการเมืองของการออกนโยบาย เหล่านั้นเองก็สะท้อนการต่อสู้กันของมหาอำนาจในการริเริ่ม ยุทธศาสตร์ที่จะเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ภายใต้การให้ความช่วยเหลือ เพื่อการพัฒนา

ภายใต้กระแสการแข่งขันทางการเมืองและความมั่นคง ของประเทศมหาอำนาจในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขงนี้ สิ่งที่เป็น ความท้าทายต่อรัฐไทยก็คือ ไทยจะดำเนินความสัมพันธ์ระหว่าง

มหาอำนาจอย่างไรในการให้การสนับสนุนเป้าหมายของมหาอำนาจ โดยไทยยังได้ประโยชน์ แต่ก็ยังคงต้องแสดงจุดยืนที่สำคัญของหลักการการเน้นให้อาเซียนเป็นแกนกลางของความร่วมมือ

มิติที่สำคัญอีกประการของ FOIP ก็คือการเชื่อมโยงกันทางทะเล ประเด็นนี้มีความสำคัญต่อระบบความมั่นคง (และส่วนหนึ่งก็เชื่อมโยงไปกับมิติเศรษฐกิจเพราะเป็นเรื่องของการค้าที่ต้องขนส่งทางทะเล) เพราะหนึ่งในหลักการที่สำคัญของยุทธศาสตร์ FOIP ก็คือการให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบการขนส่งทางทะเลที่ปลอดภัยและเปิดกว้างทั้งในมหาสมุทรอินเดียที่เชื่อมโยงไปกับมหาสมุทรแปซิฟิก และที่เชื่อมไปกับทวีปแอฟริกา ดังนั้นการผลักดันประเด็นการสร้างความรู้ทางทะเล โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการเดินสมุทรและการศึกษาผลกระทบทางด้านความมั่นคงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเดินสมุทรก็น่าจะเป็นอีกหนึ่งประเด็นที่มีความสำคัญและไทยอาจจะเล่นบทบาทสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อไปหากไทยเชื่อมโยงระบบการขนส่งของภูมิภาคทั้งการพัฒนาเขตเศรษฐกิจภาคตะวันออก หรือระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) สำเร็จ การเชื่อมโยงระหว่าง EEC กับท่าเรือน้ำลึกในเวียดนาม กัมพูชา และเมียนมาก็จะทำให้ไทยต้องคิดถึงกฎหมายระหว่างประเทศทั้งการขนส่งและการเดินสมุทรในส่วนที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น

3. สังคมและวัฒนธรรม: แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับ มิติเศรษฐกิจและการเมืองแล้ว มิติด้านสังคมและวัฒนธรรม อาจจะไม่เห็นถึงความท้าทายที่ชัดเจนนัก เพราะยุทธศาสตร์ FOIP ของญี่ปุ่นและโครงการ BRI จีนไม่ได้มีแผนการที่ชัดเจน เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม แต่ยุทธศาสตร์ FOIP ของสหรัฐฯ กลับมีการกล่าวถึงประเด็นการให้ความช่วยเหลือ ทางสังคมและวัฒนธรรมไว้มากกว่าโดยเปรียบเทียบ ทั้งเรื่อง การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาผู้หญิงในด้าน การศึกษา การเกษตร อาหาร และการท่องเที่ยว อีกทั้งสหรัฐฯ เองก็ร่วมมือกับหน่วยงานอย่างองค์การเพื่อการพัฒนาระหว่าง ประเทศของสหรัฐฯ (United States Agency for International Development: USAID) ในการให้ความช่วยเหลือเพื่อพัฒนา ด้านสังคมและวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในมิติทางสังคม และวัฒนธรรม ไทยน่าจะมืบทบาสสำคัญจากการใช้โอกาส ของการเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางของอนุภูมิภาคและ การที่มีองค์การระหว่างประเทศและหน่วยงานด้านการพัฒนา ระหว่างประเทศของสหรัฐฯ ที่ตั้งอยู่ในไทยในการขยายความสัมพันธ์ และความร่วมมือกับสหรัฐฯ ในขณะที่เดียวกันก็อาจจะผลักดัน และสนับสนุนให้ไทยขยายความร่วมมือด้านสิ่งแวดล้อมกับ ญี่ปุ่นมากยิ่งขึ้น ส่วนการขยายความสัมพันธ์กับจีนนั้นอาจจะ ต้องไปเน้นที่มิติด้านวัฒนธรรมมากกว่า เพราะประเด็นด้าน สิ่งแวดล้อมดูเหมือนจะเป็นประเด็นที่อ่อนไหวกับการพูดคุยกับจีน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม และแม่น้ำโขง

ประเด็นที่ไทยอาจจะใช้เป็นประเด็นเพื่อประสานความร่วมมือระหว่างประเทศในช่วงเวลานี้ก็คือการผลักดันให้ไทยใช้ประโยชน์จากการเป็นศูนย์กลางของอนุภูมิภาคในแง่ภูมิศาสตร์แล้วประสานงานผลิตองค์ความรู้ร่วมกับหน่วยงานที่มีความเข้มแข็งทางวิชาการในไทยทั้งที่เกี่ยวกับการขนส่งระหว่างประเทศ ความรู้ทางการแพทย์ที่ก้าวหน้า เวชศาสตร์เขตร้อน กฎหมายระหว่างประเทศ ศุลกากร เพื่อผลิตองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงที่ไม่เป็นไปตามรูปแบบที่กำลังเกิดขึ้นจากการเชื่อมโยงทางกายภาพในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง อีกทั้งบริบทของการที่โลกกำลังเผชิญกับโรคโควิด-19 น่าจะทำให้ไทยสามารถเป็นผู้นำในการเสนอวิธีการมองความท้าทายใหม่ ๆ ที่กำลังดำเนินหรืออาจจะเกิดขึ้น เพราะองค์ความรู้ในไทยที่ยังไม่ได้รับความสนใจมากนักก็อยู่ก็คือการนำเอาศาสตร์ทางด้านทางการแพทย์ การขนส่งระหว่างประเทศ และสังคมศาสตร์ สุขภาพ มาผนวกเข้ากับการศึกษาความมั่นคงระหว่างประเทศ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อไปในการวางแผนการดูแล จัดการ และป้องกันประเด็นความมั่นคงใหม่ (นรุตม์ เจริญศรี, 2560) เพราะเมื่อพิจารณาจากเป้าหมายของยุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI แล้ว (ดูหัวข้อ 4.2) ทั้งญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีนให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงอย่างมากในฐานะที่เป็นเครื่องมือ

ในการช่วยทางด้านเศรษฐกิจและช่วยสนับสนุนบทบาททางการเมืองในภูมิภาคได้เช่นเดียวกัน ดังนั้นหากไทยผลักดันประเด็นด้านความเชื่อมโยงโดยบูรณาการมิติทางสังคมศาสตร์เข้ากับมุมมองด้านความมั่นคงมากขึ้น ก็น่าที่จะช่วยทำให้ไทยมีบทบาทมากยิ่งขึ้น

4.4 สรุป

ยุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นการเชื่อมโยงญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีนมีเป้าหมายในการผลักดันให้อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงมีการเชื่อมโยงกันเพราะทั้งสามประเทศเองก็มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเมืองและความมั่นคง สังคมและวัฒนธรรมในอนุภูมิภาค ประเด็นที่ไทยอาจจะใช้เพื่อเปิดโอกาสและแสดงบทบาทนำในกระแสของการแข่งขันของประเทศมหาอำนาจนี้ก็คือการพยายามสนับสนุนและผลักดันการศึกษา การเชื่อมโยงเข้ากับศาสตร์และสาขาวิชาที่ไทยมีความเชี่ยวชาญ เพื่อทำให้ไทยได้กลายเป็นผู้นำในการสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเชื่อมโยงและภัยความมั่นคงที่ไม่เป็นไปตามรูปแบบ

บทที่ 5

สรุป

ผู้เขียนได้อธิบายถึงที่มาที่ไปของ “อินโด-แปซิฟิก” ไปแล้วว่าภูมิภาคที่เรียกว่าอินโด-แปซิฟิกนั้นไม่มีอยู่จริง แต่ชื่อเรียกนี้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นในกระแสการแข่งขันของประเทศมหาอำนาจที่พยายามสร้างการรับรู้และการสร้างความเข้าใจเพื่อดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศใหม่ ๆ ในแง่ “ภูมิภาค” จึงอาจไม่มีอยู่จริง เพราะภูมิภาคเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยการหวังผลทางการเมือง การเกิดขึ้นของภูมิภาคที่เรียกว่าอินโด-แปซิฟิกจึงเป็นการเมืองระหว่างประเทศที่มหาอำนาจพยายามสร้างการรับรู้พื้นที่ขึ้นมาใหม่เพื่อริเริ่มยุทธศาสตร์และแผนการต่าง ๆ

แต่ในความเป็นจริงพื้นที่ทางกายภาพมีอยู่จริง การเชื่อมโยงของทวีปที่กว้างใหญ่ไพศาลด้วยการก่อสร้างระบบการเชื่อมโยงทางกายภาพผ่านการทำงานสนับสนุนของระบบโครงสร้าง เช่น กฎหมาย กฎระเบียบที่ช่วยเอื้ออำนวยความสะดวกต่อการผ่านแดน เป็น “คนละเรื่องเดียวกัน” ของการที่ประเทศต่าง ๆ สร้างความร่วมมือ เพราะก่อนที่จะมีการคิดเรื่องอินโด-แปซิฟิกขึ้นมา การเชื่อมโยงของพื้นที่ต่าง ๆ ก็มีอยู่ก่อนแล้ว

ทั้งที่มีอยู่ก่อนการกำเนิดของเส้นเขตแดนอันเป็นองค์ประกอบหนึ่งของรัฐชาติสมัยใหม่ หรือการมีอยู่แล้วตั้งแต่การสร้างการเชื่อมโยงเพื่อการค้าระหว่างประเทศ แต่เมื่อวิถีคิดเรื่องอินโด-แปซิฟิกเกิดขึ้นมา และโครงการ BRI เกิดขึ้นมา สิ่งเหล่านี้ยิ่งทำให้เห็นถึงความสำคัญของการเชื่อมโยงที่พื้นที่เหล่านี้ถูกสร้างและเชื่อมโยงกันเอาไว้ทั้งทางบกและทางทะเล

ปัญหาและความท้าทายที่ไทยอาจจะต้องเผชิญจากยุทธศาสตร์ FOIP และโครงการ BRI ก็คือการที่ญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีน จะพยายามแข่งขันกันเพื่อเข้ามามีปฏิสัมพันธ์แบบทวิภาคีและพหุภาคีกับรายประเทศและกรอบความร่วมมือต่าง ๆ เพื่อบูรณาการโครงการการพัฒนาต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกันให้เกิดประโยชน์สูงสุดทางเศรษฐกิจและทางยุทธศาสตร์ความมั่นคง

ผู้เขียนได้เสนอแนะประเด็นที่ไทยอาจจะใช้เพื่อทำให้ไทยได้แสดงบทบาทในกระแสนการเชื่อมโยงระหว่างประเทศเหล่านี้ก็คือการผลักดันให้ไทยใช้ประเด็นเรื่องการเชื่อมโยงทางบกและทางทะเลศึกษาควบคู่ไปกับประเด็นความมั่นคงที่ไม่เป็นไปตามรูปแบบเพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการขนส่งระหว่างประเทศ การเชื่อมโยง โรคภัยไข้เจ็บ และความมั่นคง ซึ่งจะเป็นการเปิดพื้นที่ให้ไทยได้กลายเป็นเหมือนผู้ประสานงานและผลักดันประเด็นที่สำคัญและเป็นประเด็นที่มหาอำนาจทั้งสามเองก็สนใจ

สิ่งที่น่าจับตามองต่อไปในอนาคตก็คือการเปลี่ยนแปลงของผู้ญี่ปุ่นและสหรัฐฯ ที่เกิดขึ้นไม่นานมานี้ว่าจะส่งผลอย่างไรต่อความสัมพันธ์ระหว่างสามประเทศมหาอำนาจเอง ในกรณีของญี่ปุ่นที่ชุกะขึ้นมาแทนอาเบะนั้น แม้ว่าจะมีการวิเคราะห์ว่าชุกะน่าจะไม่ได้เด่นด้านนโยบายต่างประเทศเหมือนอาเบะ แต่ก็มีแนวโน้มว่าชุกะก็น่าที่จะคงความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ ต่อไป อย่างไรก็ตาม ยังต้องดูต่อไปว่าชุกะจะมีนโยบายการดำเนินความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงหรือต่ออาเซียนอย่างไร ในขณะที่การที่ไบเดนขึ้นมารับตำแหน่งแทนทรัมป์จะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์กับจีนหรือไม่ ซึ่งการเปลี่ยนผ่านผู้นำนี้ก็ น่าจะส่งผลกระทบต่อรายละเอียดหรือแนวทางการจัดการกับยุทธศาสตร์ FOIP ที่มีต่อภูมิภาคอินโด-แปซิฟิกและต่อจีนต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

นรุตม์ เจริญศรี. (2560). การขนส่งระหว่างประเทศกับความมั่นคงใหม่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. *จุลสารความมั่นคงศึกษา*, เล่มที่ 184.

นรุตม์ เจริญศรี. (2561). *ภูมิภาคสาธารณูปโภคพัฒนาวิเทศคดี: บทบาทญี่ปุ่นกับการพัฒนาระบบการขนส่งระหว่างประเทศ และผลต่อภูมิภาคนิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. เชียงใหม่: ศูนย์ศึกษาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง คณะรัฐศาสตร์ และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นรุตม์ เจริญศรี. (2562). 10 ปีความสัมพันธ์ลุ่มน้ำโขงกับญี่ปุ่น: จาก “ความสัมพันธ์ทวิภูมิภาค” สู่ “การเชื่อมโยงภูมิภาคอาเซียน”. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 10(1): 149-194.

สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ. (2560). *นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยความมั่นคงแห่งชาติ (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.

สุรชาติ บำรุงสุข. (2561). *ยุทธศาสตร์อเมริกา-ยุทธศาสตร์โลก: ผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ไทย*. เข้าถึงเมื่อวันที่ 25 สิงหาคม 2563, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_126148.

ภาษาอังกฤษ

- Abe, S. (2012). *Asia's Democratic Security Diamond*. Accessed 10 August 2020, from <https://www.project-syndicate.org/onpoint/a-strategic-alliance-for-japan-and-india-by-shinzo-abe?language=english&barrier=accesspaylog>.
- Aizawa, T., & Rossiter, A. (2020). Decoding Japan's "Free and Open Indo-Pacific" Concept. In Rossiter, A., & Cannon, B. (Eds.), *Conflict and Cooperation in the Indo-Pacific: New Geopolitical Realities* (pp. 39-54). Oxon: Routledge.
- Ali, S. M. (2017). *US-Chinese Strategic Triangles: Examining Indo-Pacific Insecurity*. Cham: Springer.
- ASEAN. (2019). *ASEAN Outlook on the Indo-Pacific*. Accessed 6 August 2020, from https://asean.org/storage/2019/06/ASEAN-Outlook-on-the-Indo-Pacific_FINAL_22062019.pdf.
- Associated Press Television News. (2020). *Japan PM Suga on Phone Call with Biden*. Accessed 16 November 2020, from <https://www.republicworld.com/amp/world-news/rest-of-the-world-news/japanese-pm-suga-on-phone-call-with-biden.html>.

- Atanassova-Cornelis, E. (2020). Alignment Cooperation and Regional Security Architecture in the Indo-Pacific. *The International Spectator*, 55(1): 18-33.
- Atanassova-Cornelis, E., & Sato, Y. (2019). The US-Japan Alliance Dilemma in the Asia-Pacific: Changing Rationales and Scope. *The International Spectator*, 54(4): 78-93.
- Atkinson, K., & Sukin, G. (2019). *Biden on China: "They're Not Competition for US"*. Accessed 16 November 2020, from <https://www.axios.com/biden-china-threat-us-5f0e3fa4-4869-4038-aa0d-d3164e63f3fc.html>.
- Barthwal-Datta, M., & Chacko, P. (2020). The Politics of Strategic Narratives of Regional Order in the Indo-Pacific: Free, Open, Prosperous, Inclusive?. *Australian Journal of International Affairs*, 74(3): 244-263.
- Belt & Road News. (2020). *Will Japan's Indo-Pacific Activism Survive after Abe?*. Accessed 2 September 2020, from <https://www.beltandroad.news/2020/09/02/will-japans-indo-pacific-activism-survive-after-abe/>.

- Berkofsky, A. (2019). Japan and the Indo-Pacific. In Berkofsky, A., & Miracola, S. (Eds.), *Geopolitics by Other Means: The Indo-Pacific Reality* (pp. 97-114). Milan: ISPI.
- Brown, J. D. J. (2018). *Japan's Indo-Pacific Strategy Falls Short*. Accessed 2 September 2020, from <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2018/04/03/commentary/japan-commentary/japans-indo-pacific-strategy-falls-short/>.
- Brown, J. D. J. (2019). *Promoting Japan's Answer to China's Belt and Road*. Accessed 15 July 2020, from <https://asia.nikkei.com/Opinion/Promoting-Japan-s-answer-to-China-s-Belt-and-Road>.
- Budsabarat, P. (2020). Re-Enmeshment in the Mekong: External Powers' Turn. *Perspective*, No. 88.
- Calabrese, J. (2020). Assuring a Free and Open Indo-Pacific—Rebalancing the US Approach. *Asian Affairs*, 51(2): 307-327.
- Cannon, B. (2020). Japan's Indo-Pacific: Operationalizing Tokyo's Vision in Eastern Africa. In Berkofsky, A., & Miracola, S. (Eds.), *Geopolitics by Other Means: The Indo-Pacific Reality* (pp. 115-132). Milan: ISPI.

- Charoensri, N. (Forthcoming). Three-Layered Order: The Greater Mekong Subregion (GMS) in the Transforming (Sub)Regional Order(s). *Social Transformations: Journal of Global South*.
- Chellaney, B. (2018). Japan's Pivotal Role in the Emerging Indo-Pacific Order. *Asia-Pacific Review*, 25(1): 38-51.
- Chhengpor, A. (2018). *Japan Links Mekong and ASEAN to Indo-Pacific Strategy*. Accessed 6 August 2020, from <https://www.voacambodia.com/a/japan-links-mekong-and-asean-to-indo-pacific-strategy/4312857.html>.
- Choong, W. (2019). The Return of the Indo-Pacific Strategy: An Assessment. *Australian Journal of International Affairs*, 73(5): 415-430.
- Clinton, H. (2011). America's Pacific Century. *Foreign Affairs*, 189: 56-63.
- Coordinator (Name Redacted). (2018). *The Trump Administration's "Free and Open Indo-Pacific": Issues for Congress*. Washington: Congressional Research Service.

Crabtree, J. (2020). *Asia's Realists Shouldn't Fear a Biden Presidency*. Accessed 16 November 2020, from <https://foreignpolicy.com/2020/11/04/asia-realists-biden-victory-china-deal/>.

Department of State. (2019). *A Free and Open Indo-Pacific: Advancing a Shared Vision*. Accessed 8 July 2020, from <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Free-and-Open-Indo-Pacific-4Nov2019.pdf>.

Directorate for Asia and Oceania. (2020). *French Strategy in the Indo-Pacific: "For an Inclusive Indo-Pacific"*. Paris: Directorate for Asia and Oceania.

Dobson, H. (2017). Is Japan Really Back? The "Abe Doctrine" and Global Governance. *Journal of Contemporary Asia*, 47(2): 199-224.

Dower, J. (1999). *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*. New York: W. W. Norton & Company.

Doyle, T., & Rumley, D. (2019). *The Rise and Return of the Indo-Pacific*. Oxford: Oxford University Press.

Embassy of Japan in Thailand. (2020). *Thai-Japanese Relations & Foreign Policy*. Accessed 9 July 2020, from https://www.th.emb-japan.go.jp/itpr_en/countrydevelopmentcooperationpolicy-thailand2020.html.

Federal Foreign Office. (2020). *Policy Guidelines for the Indo-Pacific: Germany-Europe-Asia*. Berlin: Federal Foreign Office.

Fujiwara, H. (2016). *One Belt, One Road: A Japanese Perspective*. Accessed 3 November 2020, from <https://www.iiias.asia/the-newsletter/article/one-belt-one-road-japanese-perspective>.

Goh, E. (2019). Conceptualizing the Economic-Security-Identity Nexus in East Asia's Regional Order. In Sohn, Y., & Pempel, T. J. (Eds.), *Japan and Asia's Contested Order: The Interplay of Security, Economics, and Identity* (pp. 17-37). Singapore: Palgrave Macmillan.

Harding, B. (2019). The Trump Administration's Free and Open Indo-Pacific. *Southeast Asian Affairs*, Volume 2019, 61-67.

- Harris, T. S. (2020). *The Iconoclast: Shinzo Abe and the New Japan*. London: Hurst & Company.
- Heiduk, S., & Wacker, G. (2020). *From Asia-Pacific to Indo-Pacific: Significance, Implementation and Challenges*. SWP Research Paper.
- Hemmings, J., & Kuroki, M. (2013). Shinzo Abe: Foreign Policy 2.0. *Harvard Asia Quarterly*, 25(1): 8-14.
- Heydarian, R. J. (2020). *The Indo-Pacific: Trump, China, and the New Struggle for Global Mastery*. Singapore: Palgrave Macmillan.
- Hosoya, Y. (2019). FOIP 2.0: The Evolution of Japan's Free and Open Indo-Pacific Strategy. *Asia-Pacific Review*, 26(1): 18-28.
- Hughes, C. W. (2015). *Japan's Foreign and Security Policy under the 'Abe Doctrine': New Dynamism or New Dead End?*. Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hughes, C. W. (2020). Japan and Indo-Pacific Security. In The International Institute for Strategic Studies (IISS) (Ed.), *Asia-Pacific Regional Security Assessment 2020: Key Developments and Trends* (pp. 71-85). London: Routledge.

- Ito, A. (2019). China's Belt and Road Initiative and Japan's Response: From Non-Participation to Conditional Engagement. *East Asia*, 36(2): 115-128.
- Jash, A. (2020). Infrastructure Investment: EPQI, BRI and the Emerging Asian Context. In Panda, P. (Ed.), *Scaling India-Japan Cooperation in Indo-Pacific and Beyond 2025: Corridors, Connectivity and Contours* (pp. 219-239). New Delhi: Institute for Defence Studies and Analysis, and KW Publishers.
- Jung, S. C., Lee, J., & Lee, J. Y. (2020). The Indo-Pacific Strategy and US Alliance Network Expandability: Asian Middle Powers' Positions on Sino-US Geostrategic Competition in Indo-Pacific Region. *Journal of Contemporary China*, DOI: 10.1080/10670564.2020.1766909.
- Kasai, R. (2020). Connectivity and Corridors in Shinzo Abe's Indo-Pacific Foreign Policy: 2025 and Beyond. In Panda, P. (Ed.), *Scaling India-Japan Cooperation in Indo-Pacific and Beyond 2025: Corridors, Connectivity and Contours* (pp. 95-107). New Delhi: Institute for Defence Studies and Analysis, and KW Publishers.

- Katagiri, N. (2019). Shinzo Abe's Indo-Pacific Strategy: Japan's Recent Achievement and Future Direction. *Asian Security*, DOI: 10.1080/14799855.2019.1607304.
- Kawashima, S. (2019). *Japan Diversifies Its Foreign Policy Portfolio: Charting Its Own Course in an Age of Uncertainty*. Accessed 2 September 2020, from <https://www.nippon.com/en/in-depth/d00513/japan-diversifies-its-foreign-policy-portfolio-charting-its-own-course-in-an-age-of-uncert.html>.
- Khurana, G. S. (2019). What is the Indo-Pacific? The New Geopolitics of the Asia-Centred Rim Land. In Berkofsky, A., & Miracola, S. (Eds.), *Geopolitics by Other Means: The Indo-Pacific Reality* (pp. 13-32). Milan: ISPI.
- Kitaoka, S. (2019). Vision for a Free and Open Indo-Pacific. *Asia-Pacific Review*, 26(2): 7-17.
- Koga, K. (2018). The Concept of "Hedging" Revisited: The Case of Japan's Foreign Policy Strategy in East Asia's Power Shift. *International Studies Review*, 20(4): 633-660.

- Koga, K. (2019). Japan's "Free and Open Indo-Pacific" Strategy: Tokyo's Tactical Hedging and the Implications for ASEAN. *Contemporary Southeast Asia*, 41(2): 286-313.
- Koga, K. (2020). Japan's 'Indo-Pacific' Question: Countering China or Shaping a New Regional Order?. *International Affairs*, 96(1): 49-73.
- Kuo, M. (2020). *Japan Prods Firms to Leave China, Affecting Ties with Beijing and Washington*. The Japan Times. Accessed 11 July 2020, from <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/05/08/national/politics-diplomacy/tokyo-china-us-relations-business/>.
- Lindgren, W. Y. (2020). Win-Win! With ODA-Man: Legitimizing Development Assistance Policy in Japan. *The Pacific Review*, DOI: 10.1080/09512748.2020.1727552.
- Magu, S. M. (2019). *Great Powers and US Foreign Policy towards Africa*. Cham: Palgrave Macmillan.
- MEA [Ministry of External Affairs]. (2016). *India-Japan Joint Statement during the Visit of Prime Minister to Japan*. Accessed 2 August 2020, from <https://>

mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/27599/IndiaJapan+Joint+Statement+during+the+visit+of+Prime+Minister+to+Japan.

Medcalf, R. (2019). An Australian Vision of the Indo-Pacific and What It Means for Southeast Asia. *Southeast Asian Affairs*, Volume 2019, 53-60.

Miller, J. B. (2019). Japan's Changing Vision of a Free and Open Indo-Pacific. *Global Asia*, 14(1): 70-73.

Mission of Japan to ASEAN. (n.d.). *A New Foreign Policy Strategy: "Free and Open Indo-Pacific Strategy"*. Accessed 25 August 2020, from <https://www.asean.emb-japan.go.jp/files/000352880.pdf>.

Miyai, T. (2019). *How Japan's and China's Connectivity Visions Intersect in Central and Eastern Europe: Ambitions and Ambiguities*. Accessed 27 August 2020, from <https://think.visegradfund.org/wp-content/uploads/Takeshi-Miyai-Think-Visegrad-Fellowship-Paper.pdf>.

Moak, K. (2020). *Why US Indo-Pacific Strategy Will Fail*. Accessed 21 August 2020, from <https://asiatimes.com/2020/08/why-us-indo-pacific-strategy-will-fail/?fbclid=IwAR2u8xT2vA6xBUSDedjKvGwemzUcOHaegSu5DKLfSzNbhFsa2KbE4i-BrvA>.

- MOFA. (2017). *Priority Policy for Development Cooperation FY 2017*. Accessed 2 August 2020, from <https://www.mofa.go.jp/files/000259285.pdf>.
- MOFA. (2019). *Towards Free and Open Indo-Pacific*. Accessed 7 July 2020, from <https://www.mofa.go.jp/files/000407643.pdf>.
- MOFA. (2020a). *Japan's Effort for a Free and Open Indo-Pacific*. Accessed 8 July 2020, from <https://www.mofa.go.jp/files/100056243.pdf>.
- MOFA. (2020b). *Diplomatic Bluebook 2020*. Tokyo: Ministry of Foreign Affairs.
- MOFA. (n.d.). *Free and Open Indo-Pacific*. Accessed 8 July 2020, from <https://www.mofa.go.jp/files/000430632.pdf>.
- Nagy, S. R. (2019). *Japan's Precarious Indo-Pacific Balance*. Accessed 25 August 2020, from <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/11/14/commentary/japan-commentary/japans-precarious-indo-pacific-balance/#.X0Uj-cgzaUk>.
- Neary, I. (2019). *The State and Politics in Japan*. (2nd Ed.). Cambridge: Polity.

NDRC. (2015). *Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road*. Accessed 20 September 2020, from https://reconasia-production.s3.amazonaws.com/media/filer_public/e0/22/e0228017-7463-46fc-9094-0465a6f1ca23/vision_and_actions_on_jointly_building_silk_road_economic_belt_and_21st-century_maritime_silk_road.pdf.

Ngaibiakching, A. P. (2020). India's Act East Policy and ASEAN: Building a Regional Order through Partnership in the Indo-Pacific. *International Studies*, 57(1): 67-78.

Oehler-Sincai, I. M. (2019). How Do BRI Narratives and Actions Impact Cooperation Relations and Partnerships Worldwide. *Global Economic Observer*, 7(1): 275-282.

Office of the Spokesperson. (2020). *Launch of the Mekong-U.S. Partnership: Expanding U.S. Engagement with the Mekong Region*. Accessed 17 December 2020, from <https://th.usembassy.gov/launch-of-the-mekong-u-s-partnership-expanding-u-s-engagement-with-the-mekong-region/>.

- Okutsu, A., & Sun, N. (2018). *AIIB and ADB Say They Complement Each Other Rather Than Compete*. Accessed 5 August 2020, from <https://asia.nikkei.com/Spotlight/The-Future-of-Asia-2018/AIIB-and-ADB-say-they-complement-each-other-rather-than-compete>.
- Ozawa, I. (1994). *Blueprint for a New Japan: The Rethinking of a Nation*. Tokyo: Kodansha International.
- Pan, C. (2014). The ‘Indo-Pacific’ and Geopolitical Anxieties About China’s Rise in the Asian Regional Order. *Australian Journal of International Affairs*, 68(4): 453-469.
- Panda, J. (2017). The Asia-Africa Growth Corridor: An India-Japan Arch in the Making?. *Focus Asia*, No. 21.
- Pant, H. V., & Rej, A. (2018). Is India Ready for the Indo-Pacific?. *The Washington Quarterly*, 41(2): 47-61.
- Pardesi, M. S. (2020). The Indo-Pacific: A ‘New’ Region or the Return of History?. *Australian Journal of International Affairs*, 74(2): 124-146.

- Paul, J. M. (2019). India-Japan Maritime Security Cooperation: Secondary States' Soft Balancing in the Indo-Pacific. *Maritime Affairs. Journal of the National Maritime Foundation of India*, 15(2): 59-77.
- Pempel, T. J. (2019). Japan: Working to Shape the Regional Order. In Sohn, Y., & Pempel, T. J. (Eds.), *Japan and Asia' Contested Order: The Interplay of Security, Economics, and Identity* (pp. 193-220). Singapore: Palgrave Macmillan.
- Pugliese, G., & Patalano, A. (2020). Diplomatic and Security Practice Under Abe Shinzo: The Case for Realpolitik Japan. *Australian Journal of International Affairs*, DOI: 10.1080/10357718.2020.1781790.
- Pyle, K. B. (2018). Japan's Return to Great Power Politics: Abe's Restoration. *Asia Policy*, 13(2): 69-90.
- Rakhmat, M. Z. (2020). *How Biden's Victory Affects US Policy on China in Southeast Asia and Benefit the Region*. Accessed 16 November 2020, from <https://theconversation.com/how-bidens-victory-affects-us-policy-on-china-in-southeast-asia-and-benefits-the-region-149826>.

- Robinson, G. (2018). *Japan's Indo-Pacific Push Galvanizes Mekong Region*. Accessed 6 August 2020, from <https://asia.nikkei.com/Politics/International-relations/Japan-s-Indo-Pacific-push-galvanizes-Mekong-region>.
- Rogers, J. (2013). European (British and French) Geostrategy in the Indo-Pacific. *Journal of the Indian Ocean Region*, (9)1: 69-89.
- Rossiter, A. (2018). The “Free and Open Indo-Pacific” Strategy and Japan’s Emerging Security Posture. *Rising Power Quarterly*, 3(2): 113-131.
- Satake, T. (2019). Japan’s “Free and Open Indo-Pacific Strategy” and Its Implication for ASEAN. *Southeast Asian Affairs*, Volume 2019, 62-82.
- Satake, T., & Sahashi, R. (2020). The Rise of China and Japan’s ‘Vision’ for Free and Open Indo-Pacific. *Journal of Contemporary China*, DOI: 10.1080/10670564.2020.1766907.
- Scott, D. (2019). Taiwan’s Pivot to the Indo-Pacific. *Asia-Pacific Review*, 26(1): 29-57.
- Shah, R. (2020). Will the Indo-Pacific Strategy Besiege China?. *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, DOI: 10.1080/18366503.2020.1782806.

- Shoji, T. (2019). “Belt and Road” vs. “Free and Open Indo-Pacific”: Competition Over Regional Order and ASEAN. NIDS Commentary No. 88.
- Singh, D. (2020). *American Foreign Policy and Southeast Asia*, Volume 2020, 55-75.
- Sonoura, K. (2018). *Japan-Mekong Cooperation Seminar: Speech by Kentaro Sonoura*. Accessed 6 August 2020, from <https://www.mofa.go.jp/mofaj/files/000347628.pdf>.
- Sugiyama, S. (2020). *In First Foreign Trip, Suga Faces Test of Diplomacy—And Resolve on China*. Accessed 23 October 2020, from <https://www.japantimes.co.jp/news/2020/10/16/national/politics-diplomacy/suga-vietnam-indonesia-china-diplomacy/>.
- Teo, V. (2019). *Japan’s Arduous Rejuvenation as a Global Power: Democratic Resilience and the US-China Challenge*. Cham: Palgrave Macmillan.
- The Economist. (2020). Searching for Suga-san. *The Economist*, September: 49-50.
- The Government of Japan. (2017). *Abenomics*. Accessed 1 December 2020, from <https://www>.

japan.go.jp/abenomics/_userdata/abenomics/pdf/170508_abenomics.pdf.

Tillerson, R. (2017). *Defining Our Relationship with India for the Next Century: An Address by U.S. Secretary of State Rex Tillerson*. Accessed 13 August 2020, from <https://www.csis.org/analysis/defining-our-relationship-india-next-century-address-us-secretary-state-rex-tillerson>.

Timlen, T. (2018). *Japan's Ambiguous BRI Commitment*. Accessed 3 October 2020, from <https://www.breakbulk.com/Articles/japans-ambiguous-bri-commitment>.

Tjamkachan, S. (2017). Japan's "Free and Open Indo-Pacific Strategy": Reality before the Rhetoric. *Maritime Affairs. Journal of the National Maritime Foundation of India*, 13(2): 84-91.

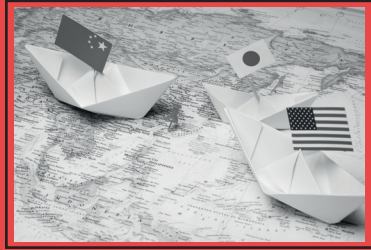
Tsuruoka, M. (2020). Competing Visions of Japan's International Engagement: Japan First vs Global Japan. *The International Spectator*, 55(1): 34-47.

U.S. Consulate General Chiang Mai. (2020). *An Overview of the Mekong-U.S. Partnership*. Unpublished Document.

- Wang, M. (2018). *Why Japan Changed Its Attitude towards the Belt and Road Initiative?*. Accessed 11 November 2020, from <https://foreignpolicynews.org/2018/12/19/why-japan-changed-its-attitude-towards-the-belt-and-road-initiative/>.
- Weigert, H. W. (1941). Haushofer and the Pacific. *Foreign Affairs*, 20(1): 732-742.
- Wilson, J. (2019). Diversifying Australia's Indo-Pacific Infrastructure Diplomacy. *Australian Journal of International Affairs*, 73(2): 101-108.
- Yamamoto, R. (2020). The Trajectory of ODA's Strategic Use and Reforms—From Nakasone Yasuhiro to Abe Shinzo. *Australian Journal of International Affairs*, DOI: 10.1080/10357718.2020.1787335.
- Yennie-Lindgren, W. (2019). Old Sake, New Barrel? Japan's Free and Open Indo-Pacific Strategy. In Stirling, S. (Ed.), *Mind the Gap: National Views of the Free and Open Indo-Pacific* (pp. 35-39). Washington, D.C.: The German Marshall Fund of the United States.
- Yoshimatsu, H. (2018a). Japan's Role Conception in Multilateral Initiatives: The Evolution from

- Hatoyama to Abe. *Australian Journal of International Affairs*, 72(2): 129-144.
- Yoshimatsu, H. (2018b). The Evolution, Politics, and Prospect of Japanese Trade Policy. In McCarthy, M. M. (Ed.), *Routledge Handbook of Japanese Foreign Policy* (pp. 267-280). Oxon: Routledge.
- Yoshimatsu, H. (2019). Partnership against the Rising Dragon? Japan's Foreign Policy towards India. *The Pacific Review*, 33(3-4): 608-634.
- Yuzawa, T. (2018). ASEAN in the Era of Japan-China Tensions: Diplomatic Opportunities or Strategic Dilemmas?. In Chong, A. (Ed.), *International Security in the Asia-Pacific: Transcending ASEAN towards Transitional Polycentrism* (pp. 149-173). Cham: Palgrave Macmillan.
- Zhang, F. (2019). China's Curious Nonchalance Towards the Indo-Pacific. *Survival*, 61(3): 187-212.
- Zhang, J. (2019). The US's Indo-Pacific Initiative and Its Impact on China. In Zhu, C. (Ed.), *Annual Report on the Development of the Indian Ocean Region: Indo-Pacific: Concept Definition and Strategic Implementation* (pp. 53-82). Singapore: Springer.

พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3557 โทรสาร 0-2218-3547
<http://www.cupress.chula.ac.th>
E-mail: cuprint@hotmail.com

ปัจจุบันการแข่งขันกันระหว่างญี่ปุ่น สหรัฐฯ และจีนในแถบ “อินโด-แปซิฟิก” (Indo-Pacific) มีความรุนแรงและหลากหลายมิติมากขึ้น การริเริ่ม “ข้อริเริ่มสายแถบและเส้นทาง” (Belt and Road Initiative: BRI) ของจีนส่งผลต่อการออกนโยบายยุทธศาสตร์ “อินโด-แปซิฟิกที่เสรีและเปิดกว้าง” (Free and Open Indo-Pacific: FOIP) ของญี่ปุ่นและสหรัฐฯ หนังสือวิเคราะห์คุณลักษณะนโยบายต่างประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยอาเบะ ชิโนโซะ แรงพลักดันที่นำไปสู่การก่อตั้ง FOIP และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง FOIP ของญี่ปุ่นที่มีกับสหรัฐฯ และกับ BRI ของจีน และวิเคราะห์ผลกระทบที่มีต่อประเทศไทย